

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Hoitotyön koulutusohjelma / terveydenhoitaja

Piritta Heinonen

LAINSÄÄDÄNNÖN MERKITYS ÖLJYNKERÄÄJÄN TYÖTURVALLISUUS- JA
-TERVEYSJÄRJESTELYISSÄ

Opinnäytetyö 2009

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Hoitotyön koulutusohjelma

PIRITTA HEINONEN

Lainsäädännön merkitys öljynkerääjän työturvallisuus- ja -terveysjärjestelyissä

Opinnäytetyö

25 sivua + 26 liitesivua

Työn ohjaajat

THM Sinikka Koho ja THM Liisa Korpivaara

Toimeksiantaja

TerveSökö-hanke

Joulukuu 2009

Avainsanat

altistus, kemikaalit, työterveys, työturvallisuus, vapaaehtoistyö, öljyntorjunta

Tämä opinnäytetyö on osa TerveSökö-hanketta. TerveSökö on jatkoa SÖKÖ-projektille, jonka työn tuloksena valmistui toimintamalli suuren öljyntorjuntaoperaation järjestämiseksi Kymenlaakson rannikolla. Toimintamalli tuli viranomaisten käyttöön. Öljyntorjuntaan kuuluu osana rantojen puhdistustyö. Tämä sitoo runsaasti henkilökuntaa, arviolta 600 - 1000 henkilöä. Puhdistustyötä organisoivan viranomaistahon on huolehdittava työntekijöidensä työturvallisuudesta ja -terveydestä. Sitä varten luotiin TerveSökö-hanke, jonka päätavoitteena oli tehdä öljyntorjuntaan osallistuvia varten työturvallisuuden ja työterveyden toimintasuunnitelma.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli koota öljyntorjunnasta vastaaville viranomaisille muistilista rannikon öljyntorjuntaan osallistuvan henkilöstön työturvallisuutta ja työterveyshuoltoa käsittelevästä lainsäädännöstä. Erityisen tarkastelun kohteena oli vapaaehtoisten työntekijöiden asema lainsäädännön näkökulmasta.

Tarkastelun kohteena oli myös kansallinen työturvallisuuteen ja työterveyshuoltoon liittyvä lainsäädäntö sekä niitä ohjaavat kansainväliset lait. Selvitystyö tehtiin kiinteässä yhteistyössä alueellisen pelastus- ja ympäristöviranomaisten sekä työsuojelupiirin edustajan kanssa.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Health Care

HEINONEN, PIRITTA

Significance of Legislation on Oil Collectors' Occupational Health and Work Safety Arrangements

Bachelor's Thesis

25 pages + 26 appendices

Supervisors

Sinikka Koho, M.Sc and Liisa Korpivaara, M.Sc.

Commissioned by

TerveSökö-project

December 2009

Keywords

chemicals, exposure, occupational health, oil damage prevention, volunteer work, work safety

This Bachelor's thesis is part of the TerveSökö-project. TerveSökö continues the SÖKÖ-project, which resulted in an operations model for organizing large oil prevention operations on the coast of Kymenlaakso. This standard of activity is now used by the authorities. Cleaning the coast is part of oil prevention. A large amount of personnel is required in this operation. The estimated number is 600 - 1000 participants. Authorities organizing the cleaning must take care of the health and safety of the employees. The main purpose of the TerveSökö-project was to make a work safety and occupational health plan for the participants of oil prevention.

The purpose of this thesis was to gather a note list of the legislation related to the occupational health and work safety of the personnel participating in the oil prevention of the coast for the authorities in charge of the operation. The position of the volunteers from the legislation's viewpoint was especially observed in this thesis.

The national legislation and international laws directing it were also checked. This was made in close co-operation with the regional rescue and environment authorities and representatives of Occupational Safety and Health Inspectorate.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	ÖLJYNKERÄYSTYÖN TERVEYS- JA TURVALLISUUSUHAT	7
	2.1 Öljynkerääjän työnkuvaus	8
	2.2 Kemikaalille altistuminen	9
	2.3 Raakaöljy	10
	2.4 Raskas- ja kevytpolttoöljy	11
3	TYÖTURVALLISUUTEEN JA -TERVEYTEEN VAIKUTTAVAN LAINSÄÄDÄNNÖN RAKENTUMINEN SUOMESSA	11
4	TYÖTERVEYSHUOLLON JÄRJESTÄMINEN JA ERILAISET TYÖSUHDEMUODOT	12
	4.1 Työterveyshuolto	12
	4.2 Terveystarkastukset	14
	4.3 Vapaaehtoisuus ja vapaaehtoistyö	14
	4.4 Työn tuottaminen	15
5	RANNIKON ÖLJYNTORJUNTAAN OSALLISTUVAN HENKILÖSTÖN TYÖTURVALLISUUTTA JA TYÖTERVEYSHUOLTOA KÄSITTELEVÄN LAINSÄÄDÄNNÖN TARKASTELUN TAVOITE	16
6	KUSTANNUKSET	17
	6.1 Työaikakustannukset	17
	6.2 Matkakustannukset ja puhelumaksut	17
	6.3 Kokonaiskustannukset	18
7	SELVITYSTYÖN ETENEMINEN TERVESÖKÖ-HANKKEESSA JA TYÖSEMINAARIESITYS	18
8	RANNIKON ÖLJYNTORJUNTAAN ORGANISOIVIEN VIRANOMAISTENMUISTILISTA	19
9	POHDINTA	20
	LÄHTEET	23

LIITTEET

Liite 1 Työseminaariesitys

Liite 2 Näkökulma rannikon öljyntorjuntaan osallistuvan henkilöstön työturvallisuus- ja työterveyshuoltolain antamista reunaehdoista

1 JOHDANTO

SÖKÖ-projekti oli Kymenlaakson ammattikorkeakoulun, Kymenlaakson pelastuslaitoksen ja Kaakkois-Suomen ympäristökeskuksen yhteinen hanke vuosina 2003 - 2007. Tarve tämänlaiselle selvitykselle syntyi, kun maa- ja alusöljyvahinkojen torjuntavastuu siirtyi kunnilta pelastustoimialueille lakisääteisten muutosten myötä vuoden 2005 alussa. SÖKÖ-projektin työn tuloksena saatiin toimintamalli suuren öljyntorjuntaoperaation koordinoitiin rannikon öljyntorjunnasta vastaaville viranomaisille Kymenlaakson pelastustoimen alueelle. Toimintamallissa on selvityksiä mm. organisoinnin, rahoituksen, henkilöstön, kuljetusten ja öljyisen jätteen välivarastoinnin osalta. Toimintamalli perustui kuviteltuun 30 000 tonnin alusöljyvuotoon, jota ei saada kokonaan torjuttua merellä vaan öljyntorjuntatyö tapahtuu osittain vasta rannikolla. (Halonen 2007.) Puhdistustyö on pitkäjänteistä, kuukausia, jopa vuosia kestävä prosessi. Tämänkaltainen työ rannikolla sitoo runsaasti työvoimaa, kokonaisuudessaan n. 600 - 1000 henkilöä. Tähän henkilöstöön on suunniteltu kuuluvaksi sekä eri työsuhdemuodoin palkattua että vapaaehtoista työvoimaa. Henkilöstöasioissa suuri painoarvo on työturvallisuudessa ja -terveydessä. Haasteita asettaa myös Etelä-Suomen rannikon keräysympäristö öljyisen jätteen keräämisen ja kuljetusten suhteen. Sitä varten luotiin TerveSökö-hanke, jonka päätavoitteena on luoda koko öljyntorjuntajoukolle työturvallisuuden ja -terveyden toimintasuunnitelma. (TerveSökö-esittely 18.9.2008.)

SÖKÖ-manuaali oli pilottihanke, jota työstettäessä heräsi tarve tarkastella myös rannikkoalueilla työskentelevän öljyntorjuntahenkilöstön työturvallisuus ja -terveyshuollon suunnitelmia. TerveSökö-hankkeen käynnistyessä tutkimuksen kohteena olivat seuraavat osa-alueet: toimintaympäristö, kerääjien työ, käytetyt menetelmät ja laitteet, työterveyteen ja -turvallisuuteen liittyvät lait, säädökset ja niiden reunaehdot, vaarojen arviointi ja riskikartoitus sekä kansainvälisissä julkaisuissa raportoidut öljynkerääjien terveysuhat. (TerveSökö-esittely 18.9.2008.) Kaikkiin näihin osa-alueisiin Kymenlaakson ammattikorkeakoulun opiskelijat tekivät selvityksiä oppinäytetyönään. Minulle tarjottiin mahdollisuutta tutkia lainsäädäntöön liittyviä ongelmia ja tämä aihealue kiinnosti minua niin paljon, että päätin tehdä projektin tarvitseman selvityksen. Tehtävänäni oli selvittää työturvallisuuteen ja -terveyteen liittyvien lakien ja säädösten merkitystä rannikolla öljynkeräystä tekevän henkilön työturvallisuuden ja -terveyden kannalta ja tavoitteena oli tuottaa muistilista viranomaisille tär-

keimmistä huomioitavista asioista öljynkeräyshenkilöstöä koottaessa ja työterveys-huoltoa aloitettaessa.

TerveSökö-projektiin tehtävien opinnäytetöiden sisällön ohjaukseen osallistuivat hankkeessa mukana olevat asiantuntijat. Asiantuntijoiden johdolla pidettiin palavereja, joissa opiskelijat saivat ohjausta työn rajaukseen sekä tarpeiden määrittelyyn. Asiantuntijat toivat esille oman alansa osaamista, jota tarvittiin opinnäytetöissä heränneiden epäselvyyksien selvittämiseksi. Asiantuntijat osallistuivat palavereihin omien mahdollisuuksiensa mukaan. Tämän vuoksi asiantuntijaryhmän kokoonpano vaihteli eri kokouksissa. Projektipäällikkönä ja terveysalan asiantuntijana TerveSökö-projektissa toimi Liisa Korpivaara Kymenlaakson ammattikorkeakoulusta. Asiantuntijoina ryhmässä olivat pelastuspäällikkö Veli-Matti Heininen ja pelastuspäällikkö Ilpo Tolonen Kymenlaakson pelastuslaitoksesta, tarkastaja, työsuojelupäällikkö Mauri Tani Kaakkois-Suomen ympäristökeskuksesta, ylitarkastaja Pertti Ahokas Kaakkois-Suomen työsuojelupiiristä, tutkija Hannu Kallio Työterveyslaitokselta, projektikoordinaattori (öljyntorjuntajoukot) Toni Jokinen WWF:ltä, työterveyshoitaja Mirva Härkönen ja työterveyslääkäri Heidi Anttila Kymijoen Työterveyshuollosta ja projektipäällikkö Tommy Ulmanen Kymenlaakson ammattikorkeakoulusta. Jatkossa käytän tästä ryhmästä nimeä TerveSökön asiantuntijaryhmä.

Öljyntorjuntahenkilöstölle aiheutuu öljyn käsittelystä, keräyksestä ja kuljetuksesta erityinen terveysvaara. Tämän vaaran aiheuttaa öljyn laadusta riippuen öljyssä olevat ainesosat. (OVA-ohjeet, käyttäjän opas.) Suomessa työturvallisuutta ja työterveyttä ohjaavat lait, asetukset ja säädökset. On työnantajan velvollisuus huolehtia lakisääteisten määräysten toteutumisesta ja noudattamisesta. Lait asettavat velvollisuuksia työturvallisuus- ja -terveysasioiden suhteen myös työntekijälle. (Työturvallisuuslaki. Soveltamisopas 2002, 21,38.) SÖKÖ-hankkeen mukaisesti öljynkeräystyö on tarkoitus tehdä osittain vapaaehtoistyöntekijöiden voimin. Vapaaehtoistyön määritelmä on monitahoinen, ja sen suhde erityisesti työturvallisuuslakiin (738/2002) ja sitä kautta useisiin muihin työterveyttä ja -turvallisuutta käsitteleviin lakeihin on hieman epäselvä (Salohelimo 2006, 46 - 48).

2 ÖLJYNKERÄYSTYÖN TERVEYS- JA TURVALLISUUSUHAT

Työturvallisuuden tarkastelunäkökulmia on useita, mm. lääketieteellinen, tekninen, sosiaalishistoriallinen ja oikeudellinen. Oikeudelliseen näkemykseen kuuluvat työtur-

vallisuuden liittyvät velvollisuudet ja oikeudet laissa säädetyin keinoin. (Saloheimo 2006, 13.) Tässä selvitystyössä perehdyn työturvallisuuden juuri oikeudellisen näkökulman kautta. Työturvallisuuden kuuluu tapaturmilta ja ammattitaudeilta suojelun lisäksi muun muassa henkiseltä kuormittavuudelta, väkivallalta, häirinnältä ja muulta epäasialliselta kohtelulta turvaaminen (Työturvallisuuslaki. Soveltamisopas 2002, 23).

Terveyttä voidaan tarkastella neljästä eri näkökulmasta: työntekijän, työn, työympäristön ja työyhteisön eli psykososiaalisen työyhteisön kannalta. Terveyttä käsiteltäessä on myös huomioitava kuntouttava näkökulma. Työterveyshuollossa hoidetaan myös sairauksia, jolloin terveyttä tarkastellaan sairauksia, vaivoja ja oireita aiheuttavien tekijöiden näkökulmasta. (Juutilainen 2004, 22 - 23.) Työturvallisuuslain yhteydessä terveyttä tarkastellaan fyysiseltä ja henkiseltä kannalta (Työturvallisuuslaki. Soveltamisopas 2002, 12). Tässä selvitystyössä keskitytään edellä mainittuihin näkökulmiin.

2.1 Öljynkerääjän työnkuvaus

Tässä projektissa öljynkeräystyöllä tarkoitetaan öljyonnettomuuden jälkeistä rantojen puhdistustyötä. Sellaisilla rannoilla, joihin pystyy ajamaan esimerkiksi kaivinkoneen, rantaa voidaan puhdistaa myös koneellisesti, mutta suurimmaksi osaksi puhdistustyö tehdään käsin lapioita, lastoja ja äyskäreitä apuna käyttäen. Tämän takia puhdistustyö on raskasta ja vie paljon aikaa. On tärkeää, että työssä edetään järjestelmällisesti viranomaisen suunnitelmaa noudattaen niin, ettei jo puhdistettuja alueita liata uudelleen. (Gårdström 2009.) Työolosuhteisiin vaikuttavat alueen rantatyyppi, vuodenaikojen vaihtelusta johtuvat seikat, alueen eläimistö ja öljyn koostumus. Näitä asioita tarkastelemalla selviää, minkälaisia terveys- ja turvallisuusvaaroja öljynkeräystyössä on ja kuinka nämä seikat vaikuttavat siihen, kuka voi tehdä öljynkeräystyötä. Työ- ja työympäristönkuvaukseen pohjautuivat myös ne asiat, jotka nousivat merkittäviksi työturvallisuuden ja työterveyshuollon järjestämiseen liittyvien lakien kannalta. (TerveySökön asiantuntijaryhmä.)

Rantatyyppejä voi olla useita erilaisia. Niitä ovat kallio, louhikko, kivikko, karikko, sora, hiekka, hieta, siltti, savi, muta ja kaislikko. Näistä kalliit, kivikot, louhikot ja karrikot muodostavat vaikeimman alueen öljyisen maaston puhdistukselle. Myös eräät ulkoiset tekijät vaikuttavat siihen, kuinka hankalaksi keräystyö muodostuu, näitä ovat esimerkiksi valaistus, jalkineet ja likaantumisen aste. (Kirvesniemi, Metsänen & Rämä 2008.)

Öljynkerääjän työpolku alkaa öljynkerääjien saapumisesta keräyspaikalle. Tällöin suoritetaan sisäänkirjaus ja terveystarkastus. Tämän perusteella öljynkerääjät jaetaan ryhmiin ja annetaan perehdytys. Siihen kuuluu tilannekuvaus ja tehtävänanto, työturvallisuusasiat sekä ohjeistus keräystyöhön. Öljynkerääjät kuljetetaan keräyspaikalle, ja he saavat varustuksen sekä työvälineet. Keräystyön päätyttyä työterveyshoitaja tekee kerääjille terveystarkastuksen ja terveystarkastuksen sitä tarvitseville ja kaikki uloskirjataan. (Gårdström 2009.)

2.2 Kemikaalille altistuminen

Kemikaaleille altistuminen tarkoittaa työntekijän olemista alttiina kemikaalin vaikutuksille. Se, sairastuuko ihminen altistumisen seurauksena, riippuu mm. altistumisen kestosta ja -tasosta, aineen vaikutustavoista, elimistöön imeytyvän aineen määrästä, työskentelytavoista ja ihmisen yksilöllisistä ominaisuuksista. (Antti-Poika 2006, 84.)

Useimmiten altistuminen tapahtuu hengitysteitse. Näin ollen työn raskaus vaikuttaa altistumisen määrään lisäämällä sisään hengitettävän ilman määrää. Jotkin aineet imeytyvät tehokkaasti myös ihon läpi. Kosteaa ja lämmintä ihoa edesauttaa kemikaalin imeytymistä, minkä vuoksi esimerkiksi suojakäsineiden käytön merkitys koko työskentelyvaiheen läpi korostuu. Kiinteiden aineiden lisäksi myös nesteet, kaasut ja haurut voivat aiheuttaa ärsytystä ja syöpymistä. Äkillisestä altistumisesta ärsyttävälle kaasulle tai haurulle voi aiheutua RADS (reactive airways dysfunction syndrome) eli astma, joka syntyy välittömästi vuorokauden kuluessa altistumisesta. Oireinen kausi kestää yleensä kuukauden, mutta pysyvä oireilu on mahdollista. Aiheuttajiksi on löydetty mm. typen tai rikin oksidit. (Antti-Poika 2006, 84.)

Altistumista arvioidaan yleensä työpaikkaselvityksessä tai riskin arvioinnissa, mutta myös yksittäistä henkilöä voidaan tutkia altistumisen toteamiseksi. Työhygieenisia mittauksia ovat mm. pitoisuusmittaukset ilmasta, saastuneilta pinnoilta ja iholta. Näiden mittausten tarkoituksena on selvittää henkilöiden altistuminen kemikaalille tai olosuhteet torjuntatoimenpiteitä varten. Biologisia altistusmittauksia eli eri aineiden biomonitorointia voidaan mitata ihmisen veri-, virtsa- ja uloshengitysnäytteestä. Niissä voidaan työhygieenisia mittauksia paremmin ottaa huomioon yksilölliset vaihtelut altistumisessa kuten tilannevaihtelut, imeytyminen ihon kautta, suojainten käytön vaikutukset sekä työn raskaus ja sen vaikutus hengitykseen. Elimistöön kertynyttä kemikaalimäärää ja siitä aiheutunutta terveystarkastusta voidaan arvioida vain biologisilla mit-

tauksilla. Tämä johtuu siitä, että elimistössä olevat pitoisuusmäärät vaihtelevat hitaammin kuin esimerkiksi ilmassa oleva pitoisuus. Orgaanisten yhdisteiden mittauksia vaikeuttaa monien aineiden samanaikainen esiintyvyys. Biologista monitorointia tulisi tarkastella ryhmätasolla, jolloin yksittäisen henkilön esimerkiksi vääristä työskentelytavoista johtuva poikkeava mittaustulos ei vääristä oikeaa altistumistasoa. (Antti-Poika 2006, 85 - 88.)

Kansainvälinen syöväntutkimuslaitos (IARC) luokittelee kemikaalien syöpävaarallisuuden. Suomessa työnantaja on velvollinen ilmoittamaan ammatissaan syöpävaarallisuille aineille altistuvien rekisteriin eli ASA-rekisteriin ne henkilöt, jotka ovat työssään altistuneet tämänkaltaisille kemikaaleille. Peruseriaate karsinogeneille altistumisessa on, että altistuminen pidetään mahdollisimman alhaisena, koska turvallista altistumisrajaa ei tunneta. Monille karsinogeneille on biologinen mittaus, jonka ansiosta altistumista voidaan seurata. (Antti-Poika 2006, 93 - 94.)

Öljyntorjuntatyössä öljynkerääjä altistuu laivasta mereen valuneelle öljylle, joka on ajautunut rannikolle. Öljy voi rahtialuksesta riippuen olla joko raakaöljyä tai esimerkiksi raskas- ja kevytpolttoöljyä (Hupponen 2007, 20).

2.3 Raakaöljy

Raakaöljy koostuu pääasiassa hiilestä ja vedystä eli se on hiilivetyä. Lisäksi siinä on parafiineja, naftiineja ja polysyklisiä aromaattisia hiilivetyjä eli PAH-yhdisteitä, joiden osuus vaihtelee suuresti öljyn alkuperän mukaan. Raakaöljyssä on myös alkuaineita, mm rikkiä, typpeä, happea ja metalleja. Öljykentän sijainti vaikuttaa öljyn koostumukseen. (Seeling 2005.)

Bentseeni on yksinkertainen aromaattinen yhdiste, ja sitä on raakaöljyssä huolimatta öljyn alkuperästä (Sanasto, Neste Oil). Bentseeni syttyy helposti ja ilmaa raskaampana aineena se kasautuu maan pinnalle höyrystyessään. Bentseeni aiheuttaa syöpävaaran ja saattaa aiheuttaa myös vaurioita perimässä eli on vaarallista lisääntymisterveydelle. Iholle joutuessaan se ärsyttää ihoa ja pitkäaikainen altistuminen iholla, nieltynä tai höyryjä hengitettynä voivat aiheuttaa vakavaa haittaa terveydelle. Bentseeni aiheuttaa elimistöön joutuessaan luuydinaurion. Pitkäaikainen altistuminen voi vahingoittaa hermostoa, ja toistuva ihokosketus saa aikaan ihon tulehduksia, hilseilyä ja kuivumista. (OVA-ohjeet, käyttäjän opas.)

2.4 Raskas- ja kevytpolttoöljy

Kevyt polttoöljy on maaöljytuotteiden ja lisäaineiden seos. Se on palava neste, jonka voi sytyttää lämpö, kipinät tai liekit. Kevyestä polttoöljystä nouseva höyry muodostaa ilman kanssa palavan yhdisteen. Se on luokiteltu syöpää aiheuttavaksi aineeksi. Altistumisoireita ovat päänsärky, väsymys ja pahoinvointi. Iholle joutuessaan aine turvottaa ja punoittaa ihon. Se voi haihtua ilmaan, liueta veteen ja muodostaa maaperän kanssa sidoksia, jotka ovat pysyviä ja jotka hiekkamaalla kulkeutuvat huomattavia matkoja. Raskas polttoöljy on koostumukseltaan erilaista, mutta terveysriskeiltään samankaltaista kuin kevyt polttoöljy. Edellä mainittujen lisäksi raskaasta polttoöljystä vapautuu palaessa rikkivetyä, joka voi hengitettynä aiheuttaa pahoinvointia, unettomuutta, päänsärkyä, jopa tajuttomuuden ja kuoleman. Toistuva ihoaltistus voi aiheuttaa ihon kuivumista, ihottumaa ja ihosyöpää. Raskas polttoöljy on veteen liukenemätöntä. Se ei myöskään kulkeudu maaperässä vaan muodostaa pysyvän sidoksen maa-aineksen kanssa. Vedessä raskas polttoöljy vajoaa pohjamudan sekaan ja sedimentoituu sinne. (OVA-ohjeet, käyttäjän opas.)

3 TYÖTURVALLISUUTEEN JA -TERVEYTEEN VAIKUTTAVAN LAINSÄÄDÄNNÖN RAKENTUMINEN SUOMESSA

Valtiosopimus on nimitys sellaisille sopimuksille, jotka valtio on tehnyt toisen valtion kanssa. Sopimuksessa voi olla mukana kaksi tai useampia valtioita tai kansainvälisiä järjestöjä. Näitä sopimuksia kutsutaan eri nimillä sopimusosapuolista riippuen. Nimityksiä ovat mm. yleissopimukset ja direktiivit. (Valtiosopimukset.)

Kansainvälinen työjärjestö ILO on hyväksynyt työturvallisuutta ja -terveyttä sekä työympäristöä koskevan yleissopimuksen n:o 155, joka on tehty vuonna 1981 ja työterveyshuollon yleissopimuksen n:o 161. Työturvallisuuden edistämistoimia käsittelevä yleissopimus n:o 187 on hyväksytty vuonna 2006. Suomi on ratifioinut eli hyväksynyt, vahvistanut ja saattanut voimaan kyseiset yleissopimukset. (Saloheimo 2006, 23.) EY:n työterveys- ja työturvallisuudirektiivit määrittävät työturvallisuuden ja työterveyden vähimmäisvaatimukset ja peruseriaatteet, kuten työnantajan ja työntekijän vastuut sekä riskinarvioinnin (Neuvoston direktiivi 12.6.1989/391).

Suomessa kansallisiin lakeihin vaikuttavat Euroopan Unionin asettamat direktiivit. Eri direktiivit ovat sitovia, ja jäsenvaltioiden on toimeenpantava ne omassa maassaan.

Suomessa eduskunta säätää lait. Lait valmistellaan siinä ministeriössä, jonka toimialaan se kuuluu. Myös asetukset valmistellaan ministeriöissä. Asetuksilla annetaan lakeihin yksityiskohtaisempia sisällön määräyksiä (Työturvallisuuslaki. Soveltamisopas 2002, 8). Niitä voi antaa tasavallan presidentti, valtioneuvosto tai ministeriö eduskunnan säätämän lain perusteella. (Lakien säätäminen.) Tärkein kansallisista työturvallisuuteen vaikuttavista laeista on työturvallisuuslaki (738/2002). Se sanelee työturvallisuuteen vaikuttavat perussäännökset ja yleiset tavoitteet. Muita kansallisia työturvallisuuden ja -terveyteen vaikuttavia lakeja ovat työterveyshuoltolaki (1383/2001), työ-sopimuslaki (55/2001), tapaturmavakuutuslaki (608/1948) ja sairausvakuutuslaki (1224/2004). Työterveyslakia täydentävät valtioneuvoston asetus hyvän työterveyshuoltokäytännön periaatteista, työterveyshuollon sisällöstä sekä ammattihenkilöiden ja asiantuntijoiden koulutuksesta (1484/2001) sekä valtioneuvoston asetus terveystarkastuksista erityisen sairastumisen vaaraa aiheuttavissa töissä (1485/2001). Kaikkien edellä mainittujen säädösten lisäksi olen tutkinut myös ammattitautilakia (1343/1988) ja ammattitautiasetusta (1347/1988) saadakseni selville, aiheuttavatko öljyssä olevat kemikaalit sellaisia sairauksia, joita luokiteltaisiin ammattitaudiksi.

Vasta valmisteilla olevista lakiehdotuksista eniten vapaaehtoisiin ja öljyntorjuntaan liittyy alusjätetoimikunnan mietintöön 21/2008 ”Vihreät laivat - sininen meri, ehdotus uuden alusjätelain ja uuden öljyvahinkojen torjuntalain antamisesta”. Olin yhteydessä ympäristöministeriöön kyseisen lakivalmistelun osalta, mutta lain aikataulu ja tarkempi sisällön analysointi jäi selkiytymättä. Jos tuleva laki on valmiina mietinnön kaltainen, määrittelee se tavan, jolla vapaaehtoisia tulee värvätä öljyntorjuntatehtäviin ja ottaa kantaa myös vapaaehtoisten tapaturmien korvaamiseen. (Vihreät laivat - sininen meri 21/2008, § 36 ja § 37)

4 TYÖTERVEYSHUOLLON JÄRJESTÄMINEN JA ERILAISET TYÖSUHDEMUODOT

4.1 Työterveyshuolto

Työterveyshuolto on toiminut Suomessa teollistumisen ajasta lähtien. Vuonna 1971 työmarkkinajärjestöt sopivat yhteisellä sopimuksella työpaikka terveydenhuollon kehittämisestä, ja vuonna 1978 voimaan astui työterveyshuoltolaki, jonka sisältö vastasi em. sopimusta lähes sellaisenaan. Lain säätämällä oli tarkoitus saattaa kaikki työnantajat velvollisiksi osallistumaan työterveyspalvelujen järjestämiseen, varmistaa palvelujen saanti mahdollisimman kattavasti riittävin voimavaroin sekä taata ennalta ehkäi-

syn olevan sisällön olennaisin asia. (Antti-Poika 2006.) Nykyinen laki on vuodelta 2001.

Työterveyshuoltolain (1383/2001, 4 §) mukaan työnantajan on omalla kustannuksellaan järjestettävä työntekijöilleen työterveyshuolto. Työterveyshuollon laajuus riippuu mm. työpaikan olosuhteista, työstä ja henkilöstöstä. Työterveyshuollon tehtävänä on yhdessä toimipaikan kanssa kartoittaa, kuinka laajaa työterveyshuollon toimintaa ko. työpaikka edellyttää. Työterveyshuollon toimintaa ja toiminnan korvaamista säätelevät useat eri lait. Työterveyshuoltolain ja -asetuksen lisäksi mm. työturvallisuuslaki, laki työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta (44/2006) ja sairausvakuutuksia koskeva lainsäädäntö vaikuttavat työterveyshuollon toimintaan.

Hyvä työterveyshuoltokäytäntö on otettu työterveyshuollon toimintaan mukaan vuonna 1995 ja se on valtioneuvoston asetuksella säädelty. Tällä tarkoitetaan, että työterveyshuoltoa järjestettäessä, toteutettaessa ja kehitettäessä noudatetaan valtioneuvoston asetuksen periaatteita. Lisäksi on huomioitava työterveyttä koskevan tiedon ja kokemuksen sisällyttäminen toimintaan.

Taulukko 1. Hyvän työterveyshuoltokäytännön periaatteet (Laine 2007, 13)

➤ <i>lainmukaisuus</i>
➤ <i>näyttöön perustuva tiedon käyttö</i>
➤ <i>asiakaskeskeisyys</i>
➤ <i>yhteistyö ja yhteistoiminta</i>
➤ <i>suunnitelmallisuus, laatu ja vaikuttavuus</i>
➤ <i>monitieteinen ja moniammatillinen toimintatapa</i>
➤ <i>ammattillinen pätevyys ja riippumattomuus</i>
➤ <i>eettisyys ja luottamuksellisuus</i>

Sekä työterveyshuoltolaki että siihen liittyvä asetus hyvästä työterveyshuoltokäytännöstä määrittävät, että työnantajan eli öljyntorjuntatyössä viranomaistahon on järjestettävä työntekijöilleen työterveyshuolto ja sitä kautta terveystarkastus öljyn aiheuttaman terveysriskin vuoksi. Taaempänä tässä selvitystyössä olevassa kappaleessa ”Muistilistan asiasisältö” selvitän, minkälaisessa työsuhteessa työnantajan on velvollinen järjestämään työterveyshuollon ja kenelle terveystarkastukset on suoritettava.

4.2 Terveystarkastukset

Terveystarkastuksia on kahdenlaisia: vapaaehtoisia ja pakollisia. Tarkastusten tarkoituksena on saada selville sellaiset tekijät, jotka vaikuttavat työntekijän terveyteen, turvallisuuteen ja työkykyyn. Terveystarkastusten tarpeen määrittelevät työterveyshuollon henkilöstö yhdessä työpaikan edustajien kanssa. Heidän toimintaansa terveystarkastusten osalta määrittää pääasiassa työterveyshuoltolaki. Työnantaja kustantaa lakisääteiset terveystarkastukset. Terveystarkastukset jaetaan perusteensa mukaan neljään eri ryhmään. Tarkastuksia voidaan tehdä työstä aiheutuvan terveyteen vaikuttavan vaaran vuoksi, työstä aiheutuvien terveydellisten vaatimusten tai työntekijän henkilökohtaisen ominaisuuden vuoksi, erityisalojen turvallisuuteen vaikuttavien erityiseikkojen vuoksi sekä terveydentilan ja työkyvyn kartoittamiseksi ja ylläpitämiseksi sekä parantamiseksi. Tarkastusten sisältöön vaikuttavat mm. työn vaatimukset, altisteet ja työntekijän yksilölliset ominaisuudet. Terveystarkastuksiin sisältyy aina työturvallisuuden ja -terveyteen liittyvä neuvonta ja ohjaus. (Työterveyshuoltolaki. Opas työterveyshuoltolain soveltajille 2004, 48 - 49.)

Ainoa työntekijälle pakollinen terveystarkastus liittyy aina erityistä sairastumisen vaaraa aiheuttaviin töihin. Erityistä sairastumisen vaaraa aiheuttavat työt ovat sellaisia, joissa biologiset, kemialliset tai fysikaaliset tekijät aiheuttavat todennäköisesti sairauden, liiallista altistumista tai vaaraa lisääntymisterveydelle. Näihin tekijöihin luetaan myös yötyö ja väkivallan uhka. Tämän kaltaisiin terveystarkastuksiin kuuluu lääkärin tekemä kliininen tutkimus, muut tutkimukset, tarkastukset ja niiden osat sekä altistumismittaukset ja toimintakokeet. Terveystarkastuksia ovat alkutarkastus, määräaikaistarkastus ja työstä pois siirryttäessä -tarkastus. Alkutarkastus pyritään tekemään ennen erityistä sairastumisen vaaraa aiheuttavan työn aloittamista kuitenkin viimeistään kuukauden kuluttua työn alkamisesta. Määräaikaistarkastuksia toistetaan yleensä 1 - 3 vuoden välein tai useamminkin esimerkiksi työsuojeluviranomaisen määräyksen perusteella. Työstä poistumisen yhteydessä esimerkiksi syöpäsairauden vaaraa aiheuttavien aineiden kanssa työskenteille on harkittava terveystarkastuksen järjestämistä. (Työterveyshuoltolaki. Opas työterveyshuoltolain soveltajille 2004, 50 - 51.)

4.3 Vapaaehtoisuus ja vapaaehtoistyö

Vapaaehtoistyöntekijä tekee työtä omasta tahdostaan ja ilman vastiketta eli palkkaa. Vapaaehtoistyössä toimitaan järjestäytyneesti, tämä Suomessa tarkoittaa erilaisten jär-

jestöjen organisoivan vapaaehtoistyötä. Tavoite vapaaehtoistyössä on joko yleishyödyllinen tai joka tapauksessa jotain muuta kuin vapaaehtoistyöntekijää itseään hyödyttävä. Työnantajan tulee tehdä vapaaehtoistyöntekijän kanssa työstä sopimus, joka voi olla kirjallinen tai suullinen. Sopimus ei kuitenkaan saa olla työ- tai toimekiantosopimus. SÖKÖ-projektissa on tarkoitus käyttää pääasiassa vapaaehtoistyöntekijöitä öljyntorjuntatyössä (TerveSökön asiantuntijaryhmä). Vapaaehtoistyö voi olla hyvin moninaista: koulutuksen ja palveluiden tuottamista, vertaistukea ja oma-apua, asiamiestoimintaa, kampanjointia, hallinnoimista ja yhteisöllistä toimintaa sekä ympäristön suojelua. (Eurooppalainen vapaaehtoistyön manifesti 2006, 4 - 5.) Suomalaisen ajankäyttötutkimuksen mukaan suosituin vapaaehtoistyön alue on liikunta- ja urheilujärjestöjen (30 %) erilaisten tehtävien hoitaminen. Toiseksi eniten vapaaehtoistyötä tehdään sosiaali- ja terveystieteiden järjestöjen (25 %) tehtävissä ja kolmanneksi eniten lasten- ja nuorten kasvatukseen (22 %) liittyvissä toiminnoissa. Tämä selviää Kansalaisyhteiskunta.fi-internetsivustolla olleesta Aaro Harjun artikkelista ”Kansalaisyhteiskunnan nykyinen laajuus”. Käytän tätä lähdettä, koska Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksen käyttöluopamahdollisuus on saatavilla vain tieteellistä tutkimusta varten erityisluvalla.

Marianne Nylund ja Anne Birgitta Yeung tuovat esille kirjassaan ”Vapaaehtoistoiminta – Anti, arvot ja osallisuus” (2005) vapaaehtoistoimintaan osallistuvien ja ammattilaisten työnjaon, vastuiden ja velvollisuuksien jakamisen vaikeuden. Nykypäivän keskusteluissa tätä asiaa on pohdittu tutkijoiden, ammattilaisten vapaaehtoistyöntekijöiden kesken, mutta vastauksia on melko vähän. Tarvetta etenkin tulevaisuudessa on erityisesti sosiaali- ja hoivapalveluiden parissa, joiden hoitamiseen pelkästään ammattilaisten työpanos ei tule riittämään. Samassa kirjassa Aila-Leena Matthies toteaa artikkelissaan ”Vapaaehtoistoiminnan suhde aktivoivaan työllisyyspolitiikkaan”, että vapaaehtoistoiminnan ja toimeentuloturvan suhdetta ei ole tarkasteltu julkisuudessa juuri lainkaan. Vapaaehtoistoiminta näkyy yhä selkeämmin erityisesti hyvinvointipalveluiden tuottamisessa ja organisoinnissa. Tämä on horjuttanut perinteistä ajattelutapaa työn koulutusvaatimuksista, työsuhdeturvasta ja palkasta.

4.4 Työn tuottaminen

Työnantaja voi tuottaa työtä monin erilaisin tavoin. Normaali työsuhde muodostuu työnantajan ja työntekijän välisestä sopimuksesta. Sopimuksen lisäksi työntekijä tekee

työtä vastikkeesta, henkilökohtaisesti työnantajan hyväksi tämän johdolla ja valvonnan alaisena. (Saloheimo 2006, 39). Valtion ja työntekijän välistä työsuhdetta kutsutaan virkasuhteeksi silloin, kun työntekijä käyttää työssään julkista valtaa. Vuokratyövoimaa työnantaja voi vuokrata henkilöstöpalveluyritykseltä, jolloin työntekijän työnantaja on vuokrausliike, joka tarjoaa palveluksessaan olevaa henkilöstöä kolmannelle osapuolelle (Saloheimo 2006, 58). Alihankinta ja aliurakointi eroavat vuokratyövoimasta niin, että ensin mainituilla johtamis- ja valvontavastuu ei siirry alihankintaa ja -urakointia hankkivalle yritykselle (Saloheimo 2006, 60). Rannikon öljyntorjunnassa on suunniteltu käytettäväksi kaikkia näitä työsuhdemuotoja vapaaehtoistyön lisäksi (Halonen 2007).

5 RANNIKON ÖLJYNTORJUNTAAN OSALLISTUVAN HENKILÖSTÖN TYÖTURVALLISUUTTA JA TYÖTERVEYSHUOLTOA KÄSITTELEVÄN LAINSÄÄDÄNNÖN TARKASTELUN TAVOITE

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää kansallisen lainsäädännön asettamia velvoitteita järjestettäessä öljyntorjuntahenkilöstölle työterveyshuoltoa ja mitä tulee huomioida näiden työntekijöiden työturvallisuudesta huolehdittaessa. Opinnäytetyö on rajattu koskemaan henkilöitä, jotka osallistuvat öljyntorjuntaan rannikolla. Suurimpia selvitystyön kohteita olivat perehdytys ja ohjaus, ensiavun järjestäminen, terveystarkastukset, henkilösuojainten hankinta, työntekijöiden valvonta, henkilöstötilat ja kulkeminen onnettomuusalueella työturvallisuuteen ja -terveyteen liittyvien lakien, asetusten ja sopimusten kautta siltä osin, kuin ne liittyvät viranomaisten, vuokratyövoiman, vapaaehtoisten ja palkatun henkilöstön toimintaan öljyntorjuntatyössä rannikolla. Erityisesti tarkastelun kohteena oli vapaaehtoisten asema työturvallisuuteen ja työterveyshuoltoon nähden sekä lisäksi tapaturmavakuutukseen liittyvät velvoitteet vapaaehtoisten osalta. Työterveyshuollon tärkeimmiksi osa-alueiksi kiteytyivät terveystarkastusten laajuus ja ajankohta, työnantajan velvollisuus järjestää työterveyshuolto eri sopimuksilla työskentelevien kohdalla sekä työterveyshuollon korvattavuus. Työn tuloksena on valmistunut muistilista öljyntorjuntatyöstä vastaavalle viranomaiselle, siitä selviää tärkeimmät huomioitavat asiat öljyntorjuntahenkilöstöä koottaessa ja työterveyshuoltoa aloitettaessa.

Yhteistyötahona selvitystyössä oli TerveSökön asiantuntijaryhmä. Ryhmäpalaverien lisäksi minulla oli mahdollisuus olla ryhmän jäseniin yhteydessä sähköpostitse tai puhelimitse.

6 KUSTANNUKSET

6.1 Työaikakustannukset

Projektiin käytetty kokonaisaika oli 101,5 tuntia. Käytetty aika jakautuu niin, että selvitystyö vaati 80 tuntia ja palaverit sekä työseminaari yhteensä 18,5 tuntia. Puheluihin ja sähköpostin hoitamiseen kului 3 tuntia.

Määräaikaiseen projektiin osallistuvan palkan suuruuden voi kunta päättää itse, joten omaan tutkimustyöhön käytetyn ajan ja palaveriin osallistumisen kustannuspohjana käytin KVTES:n (2009) terveydenhoitajan peruspalkkaa, joka on 1.9.2009 alkaen 1940,60 € Tuntipalkaksi muodostui 12,68 €/h, eli työaikakustannukset olivat 1185,58 €

Tehy suositukset luentopalkkioiksi (2009) kertaluonteisena korvauksena on 131,80–144,20 €/h ammattikorkeakoulukoulutuksen saaneen henkilön suorittamana. Määritin palkaksi 135,00 €/h ja näin kokonaiskorvaukseksi työseminaariin osallistumisesta tuli 675,00 €

6.2 Matkakustannukset ja puhelumaksut

Palaveriin ja työseminaariin matkaaminen kerrytti yhteensä 205,5 km. Vuonna 2009 verotushallinnon määrittelemä yleinen kilometrikorvaus on 0,45 €/kilometriltä eli kokonaiskilometrikustannus oli 92,48 € Kymenlaakson ammattikorkeakoulu maksoi matkakulukorvauksen työseminaariin osallistuneille opiskelijoille ja Kymenlaakson ammattikorkeakoulun auto oli käytettävissä kahdella palaverimatalla Kotkaan. Kun nämä korvaukset vähentää kokonaiskilometrikustannuksista summaksi jää 39,38 € Ajallisesti matkoihin kului 3 h ja 31 minuuttia. Kustannusarvio terveydenhoitajan peruspalkkaa käyttäen on 44,59 €, joten yhteensä matkakustannukset olivat 83,97 €

Puheluihin ja sähköpostilla viestittämiseen kului projektin aikana aikaa 3 h. Palkaksi tuli 38,04 € Puhelu- ja internetkuluiksi arvioin 12,00 €

6.3 Kokonaiskustannukset

Kokonaiskustannukseksi muodostui 1994,59 € Suurimman kustannuskokonaisuuden muodosti selvitystyö. Materiaalikustannuksia ei syntynyt lainkaan projektin aikana.

Taulukko 2. Selvitystyön tekemiseen ja työseminaariin käytetty aika ja niistä aiheutuneet kustannukset.

Päivämäärä	Kustannuslaji	Käytetty aika	Kustannus/h	Kustannus yht.
18.9.2008-31.5.2009	Selvitystyö	93 h 30 min	12,68 €	1185,58 €
29.4.2009	Työseminaari	5 h	135,00 €	675,00 €
18.9.2008-31.5.2009	Matkakustannukset	3 h 31 min	38,98 €	137,07 €
18.9.2008, 24.11.2008 ja 29.4.2009	Kilometrikorvaukset			-53,10 €
18.9.2008-31.5.2009	Puhelut ja sähköposti	3 h	16,68 €	50,04 €
18.9.2008-31.5.2009	Yhteensä	105 h 1 min		1994,59 €

7 SELVITYSTYÖN ETENEMINEN TERVESÖKÖ-HANKKEESSA JA TYÖSEMINAARIESITYS

Ensimmäinen yhteistyöpalaveri oli 18.9.2008 Kotkassa. Paikalla olivat TerveSökön asiantuntijaryhmä sekä osa hankkeeseen selvityksiä tekevistä opiskelijoista. Jokaisen selvityksen tekijän kohdalla tarkennettiin tavoitteita sekä laajuutta. Tämän kokouksen jälkeen aloitin tutkimustyön lakiasioista. Seuraava palaveri oli projektikoordinaattori Toni Jokisen (WWF) kanssa Kuusankosken ammattikorkeakoulun pisteessä 25.9.2008 ja siihen osallistui selvityksiä tekeviä opiskelijoita sekä TerveSökön projektipäällikkö Liisa Korpivaara. Tilaisuudessa käsiteltiin tämän työn kohdalla vapaaehtoisten asemaa öljynkeräystryössä, WWF:n osallisuutta öljynkeräystoiminnassa ja epäselvyyksiä vapaaehtoisten työntekijöiden vakuutuksissa ja koulutuksessa. Palaverissa 24.11.2008 muodostui raamit muistilistan kokoamiseen ja kiteytyi tärkeimmät, tutkittavat asiat työturvallisuuden alueella. Yhtenä välitavoitteena oli löytää ns. harmaat alueet. Niitä olivat tutkittavista lainkohdista ja muista säädöksistä ne kohdat, jotka eivät olleet yksi-

selitteisiä tai joihin ei löytynyt lainkaan vastausta. Nämä kohdat purettiin 9.1.2009 olleessa kokouksessa. Suomen Punaisen Ristin Kaakkois-Suomen piirin valmiuspäällikön Eila Siiran kanssa oli palaveri 9.2.2009, jossa selvisi heidänkin tarve lisäselvitykselle vapaaehtoisten työntekijöiden vakuutusasioissa. Heidän käytössään oli tulokirjauslomake, jonka sabluunan he luovuttivat TerveSökö-projektin käyttöön. Kävin puhelinneuvottelun 12.2.2009 ylitarkastaja Pertti Ahokkaan kanssa Kaakkois-Suomen työsuojelupiiristä. Keskustelimme vakuutusturva-asioista, tulokyselylomakkeesta ja VPK:n mallista sopia vakuutus- ja työterveyshuoltotoiminta.

Huhtikuun neljännen päivän viimeisessä palaverissa asiantuntijaryhmän kanssa käytiin läpi kaikkien opinnäytetyönään selvityksiä TerveSökö-projektiin tehneiden tulevat seminaariesitykset ja sovittiin yhteneväiset formaatit esityksille ja päivämäärät niiden palauttamiselle. TerveSökö-hankkeen työseminaari ja lopetustapahtuma oli 29.4.2009 Kotkassa Kymenlaakson ammattikorkeakoulun auditoriossa. Työseminariin oli kutsuttu kaikki asiantuntijatahot projektin osalta, SÖKÖ2-projektin tekijöitä ja työelämän sekä koulumaailman vaikuttajia aiheeseen liittyen. Tilaisuudessa asiantuntijapuheita pitivät tutkija Hannu Kallio Työterveyslaitokselta, ylilääkäri Heidi Anttila Kymijoen työterveydestä ja projektikoordinaattori Toni Jokinen WWF:stä sekä opinnäytteinä tehdyt selvitykset esiteltiin tärkeimpine tuloksineen. Asiantuntijaesitysten jälkeen kaikki opiskelijat, jotka olivat tehneet selvityksiä TerveSökö-hankkeeseen lukuun ottamatta Kirvesniemeä, Metsästä ja Rämää esittelivät selvitystöidensä tulokset. Oma esitykseni koostui tavoitteitteni selvityksestä ja viranomaisille valmistetun muistilistan yksityiskohtaisesta läpikäymisestä (liite 1). Tarkoitus oli myös saada keskustellen selvyttä ja painoarvoa aiheeseen, mutta tähän seminaarille varattu aika ei riittänyt.

8 RANNIKON ÖLJYNTORJUNTA ORGANISOIVIEN VIRANOMAISTENMUISTILISTA

Tämän opinnäytetyönä tehdyn selvityksen tuloksena syntyi viranomaiskäyttöön selvitystyö (liite 2), jonka muistilistassa on nostettu esille tärkeimmät huomioitavat asiat tulevien öljynkeräystyöhön osallistuvien henkilöiden työturvallisuuden ja työterveyshuollon osalta.

Muistilistan ensimmäisenä kohtana on tiedostusvastuu öljyvahingon sattuessa ja informoitaessa kansalaisia heidän mahdollisuudestaan osallistua esimerkiksi omien maa-alueidensa ja rantojensa puhdistamiseen. Tiedotusvastuu on puhdistustyöstä vas-

taavalla viranomaisella, tässä tapauksessa Kymenlaakson pelastuslaitoksella ja Kaakkois-Suomen ympäristökeskuksella yhteisesti. Öljyntorjunnasta vastaava viranomaisen huolehtii liikennejärjestelyistä onnettomuusalueella ja sinne johtavilla tieosuuksilla sekä onnettomuusalueen eristämisestä.

Öljyntorjuntatyötä teettävällä viranomaisella on velvollisuus selvittää kuka voi tehdä öljyntorjuntatyötä ja järjestää terveystarkastukset sekä altistuskokeet, joilla on merkitystä työntekijän terveyden suojelemisen kannalta. Tämä velvollisuus koskee myös vapaaehtoisen henkilökunnan käyttöä öljyntorjunnassa.

Työnantajalla eli viranomaistaholla on velvollisuus järjestää työterveyshuolto työ- ja virkasuhteessa oleville henkilöille. Vuokratyövoiman kohdalla työnantaja on työvoimaa vuokraava yritys, joten se on myös taho, joka järjestää työterveyteen liittyvät tarkastukset ja altistuskokeet. Työvoimaa ostava yritys eli viranomaiset ovat velvollisia ilmoittamaan vuokratyövoiman työnantajalle tarvittavista toimenpiteistä ennen työsuhteen alkua. Itsenäiset yrittäjät voivat samoin periaattein ostaa itselleen työterveyshuollon palvelut. Työnantajalla ei ole velvollisuutta järjestää työterveyshuollon palveluita vapaaehtoiselle työvoimalle. KELA ei korvaa vapaaehtoiselle työvoimalle järjestettyä työterveyshuoltoa. Tapaturmavakuutuksen osalta työnantajalla ei ole velvollisuutta maksaa sitä vapaaehtoiselle henkilökunnalle.

Öljyntorjunnasta vastaavan viranomaisen tulee jatkossa huomioida tulevat lait, jotka tulevat voimaan tämän selvityksen valmistumisen jälkeen. Tällaisia lakeja ovat mm. uusi öljyvahinkojen torjuntalaki ja yhteneväiset säännökset pelastuslakiin ja meripelastuslakiin.

9 POHDINTA

Vapaaehtoistyö kasvaa työnantajana tulevaisuudessa yhä enemmän. Tällöin myös vapaaehtoistyöntekijöiden työturvallisuuteen ja -terveyteen tulee kiinnittää huomiota entistä enemmän. Selvitystyön aikana ilmeni, että jopa vapaaehtoisen työntekijän käsite on suomalaisessa lainsäädännössä hankala määritellä. Myöskään minkäänlaisia käytännön esimerkkejä ei tuntunut löytyvän niin suuressa mittakaavassa kuin SÖKÖ-projektissa on kysymys. Terveystieteiden alalla esimerkiksi omaishoitajat ovat tällä hetkellä kasvava ryhmä, jotka tekevät hoitotyötä suhteessa kuntaan ja joiden työterveysasioita ei ole hoitanut kukaan. Hallituksessa on käsitellyssä muutoksia omaishoitaja

lakiin, johon omaishoitajaliiton vaatimuksesta sisältyisi oikeus kunnan maksamaan työterveyshuoltoon (LA 92/2009). Vapaaehtoisein työntekijöihin kohdistuvat selvitykset muodostivat etukäteen arvioituna suurimman riskin. Asiantuntijoilla ei tuntunut olevan kovinkaan paljoa tietoa vapaaehtoisten käyttämisestä suuremmissa operaatioissa ja heihin kohdistuvista oikeudellisista vaateista.

Tämä työ selvensi vapaaehtoistyöntekijöiden hankalaa asemaa työelämässä sekä erilaisten lakien suhtautumista heihin. Muut työturvallisuuteen ja työterveyshuoltoon liittyvät lait ja asetukset tukeutuvat työturvallisuuslakiin ja sen tulkintaan vapaaehtoisen asemasta ja vapaaehtoistyöntekijän sekä työnantajan suhteesta toisiinsa.

Projektin alussa oli suuria hankaluuksia ymmärtää toimeksiantajien vaatimukset ja työhön kohdistuvat rajaukset. Viranomaiset ja muut asiantuntijat olivat eri mieltä selvitystyön laajuudesta, ja heidän oma asiantuntijuustaho määritteli painotuksen omille vaatimuksille. Kymenlaakson ammattikorkeakoulusta saatu ohjaus auttoi kohdentamaan tutkimustyön olennaisiin asioihin. Kuitenkin alun hankaluudet viivyttivät kirjallisen prosessoinnin aloittamista ja aiheuttivat useita turhaan tutkittuja sivupolkuja lakiviidakossa.

Tällaista selvitystä pystyy käyttämään hyväkseen myös esimerkiksi vapaaehtoinen pelastuspalvelu (Vapepa) omassa toiminnassaan. Tällä hetkellä Vapepaan kuuluvat järjestöt maksavat itse vapaaehtoisten työntekijöidensä tapaturmavakuutukset ja työterveyshuolto ei kuulu kenellekään. Asiantuntijaryhmässä ja palaverissa käytyjen keskustelujen perusteella järjestöissä on vain huokaistu, kun mitään vakavampaa ei ole vielä tapahtunut. Poliisiviranomaisen järjestämässä toimeksiannossa, johon kuuluu vapaaehtoisia, valtion tapaturmavakuutus hoitaa myös vapaaehtoisten tapaturmavakuutukset.

Muistilistaa ja siihen liittyviä perusteluita tulee jatkossa päivittää aina, kun uusia säädöksiä valmistuu. SÖKÖ-projektien edetessä Suomen rannikoita myöten päivityksen olisi hyvä olla automaattista näiden projektien valmistumisen yhteydessä. Tämän työ valmistumisen yhteydessä otin yhteyttä ympäristöministeriöön, joka valmistelee uutta öljyvahinkojen torjuntalakia, ja pyysin heitä raottamaan tietoverhoa tämän lain osalta ja siitä, missä vaiheessa kyseinen lakiesitys on menossa. Tämä uusi laki ottaa kantaa mm. vapaaehtoisten asemaan öljyntorjuntatyössä ja voimaan astuessaan määrittää tavat huolehtia vapaaehtoisten vakuutuksista ja laajentaa vapaaehtoistyön käsitettä niin,

että he jatkossa kuuluvat työturvallisuuslain piiriin kokonaisuudessaan. Valitettavasti heidän sähköpostivastauksestaan puuttui liite, joka olisi selventänyt aihetta. Pyytäessäni liitettä uudestaan yhteydenpito heidän puoleltaan loppui siihen. Ne asiantuntija-henkilöt, jotka olivat kutsuttu työseminaariin tämän asian osalta, poistuivat paikalta ennen keskusteluosuuden alkamista, joten asian selkiytyminen jää kokonaan päivityksien varaan.

Tarkoituksena oli, että TerveSökö-hankkeen asiantuntijaryhmä tai osa sen jäsenistä arvioisi tämän projektin lopputulosta työskentelyn päättymisen jälkeen. Valitettavasti tätä arviointia ei asiantuntijoiden toimesta tehty. Mielestäni valmistunut muistilista vastasi toimeksiantajatahon raamittamia tavoitteita, oli ytimekäs ja toi esille vapaaehtoistyövoiman käyttämiseen liittyvät hankaluudet. Nämä asiat ovat tärkeitä huomioida, sillä SÖKÖ-projektin mukaan vapaaehtoiset työntekijät kattaisivat suurimman osan öljynkeräyksen henkilöstöstä. Voisi olla hyödyllistä tehdä jatkoselvitys siitä, onko yleensä mahdollista käyttää vapaaehtoistyöntekijöitä SÖKÖ-projektissa vai onko se esimerkiksi taloudellisesti kalliimpaa kuin palkallisen työvoiman käyttö, kun KELA ei korvaa vapaaehtoisten työterveyshuoltoa.

Omalta kohdaltani oli tulevana terveydenhoitajana tärkeää ja hyödyllistä työterveyshuoltoon liittyvän lainsäädännön selkiytyminen, sillä jokaisen työterveyshuollossa toimivan on tiedettävä perustelut toiminnalleen ja ne perustelut löytyvät laeista.

LÄHTEET

Antti-Poika, M. 2006. Työterveyshuolto. Duodecim. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Ammattitautiasetus 29.12.1988/1347. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 2.12.2009].

Ammattitautilaki 29.12.1988/1343. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 2.12.2009].

Eurooppalainen vapaaehtoistyön manifesti. 2006. Saatavissa: <http://www.cev.be> [viitattu 7.10.2009].

Gärdström, E. 2009. Öljynkerääjän polku. Opinnäytetyö. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu.

Halonen, J. (toim.) 2007. Toimintamalli suuren öljyntorjuntaoperaation koordinointiin rannikon öljyntorjunnasta vastaaville viranomaisille. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A. Oppimateriaali Nro 15.

Hupponen, M. 2007. Öljyvahinkojätteiden käsittely Kymenlaakson alueella alusonnottomuuden jälkeen. Diplomityö, Lappeenrannan teknillinen yliopisto.

Juutilainen, I. 2004. Työterveyshoitajan käsikirja. Helsinki: Edita Prima Oy.

Kansalaisyhteiskunnan nykyinen laajuus. Saatavissa: <http://www.kansalaisyhteiskunta.fi> [viitattu 7.10.2009].

Kilometrikorvaukset 2009. Saatavissa: <http://www.vero.fi> [viitattu 26.11.2009].

Kirvesniemi, S., Metsänen, P & Rämä, R. 2008. Öljyntorjuntajoukkojen työympäristö Kymenlaakson rannikolla. Opinnäytetyö. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu.

KVTES 2007 – 2009. Kunnallinen yleinen virka- ja työehtosopimus. Saatavissa: <http://www.kuntatyonantajat.fi> [viitattu 26.11.2009].

Laine, V. (toim.) 2007. Hyvä työterveyshuoltokäytäntö. Vammala: Työterveyslaitos.

LA 92/2009. Lakialoite laiksi omaishoidon tuesta annetun lain muuttamisesta. Saatavissa: <http://www.eduskunta.fi> [viitattu 6.9.2009].

Lakityösuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta 20.1.2006/44. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 10.10.2009].

Lakien säätäminen. Oikeusministeriö. Saatavissa: <http://www.om.fi/Etusivu/Perussaannoksia/Lakiensaataminen> [viitattu 15.11.2009].

Neuvoston direktiivi 12.6.1989/391. Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto. Saatavissa: <http://www.eur-lex.europa.eu/fi/legis/index.htm> [viitattu 1.10.2009].

OVA-ohjeet: Käyttäjän opas. Onnettomuuden vaaraa aiheuttavat aineet – turvallisuusohjeet. Saatavissa: <http://www.ttl.fi/internet/ova> [viitattu 25.11.2009].

Sairausvakuutuslaki 21.12.2004/1224. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 2.12.2009].

Saloheimo, J. 2006. Työturvallisuus. Perusteet, vastuu ja oikeussuoja. Helsinki: Talentum.

Sanasto, Neste Oil. Saatavissa: <http://www.nesteoil.fi> [viitattu 10.5.2009].

Seeling, M. 2005. Öljyn tarina. Refine 3/2005, s. 6.

Tapaturmavakuutuslaki 20.8.1948/608. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 1.10.2009].

Tehy. Palkkiosuosituksia vuonna 2009. Saatavissa: <http://www.tehy.fi> [viitattu 26.11.2009].

TerveSökö-esittely 18.9.2008. Palaveri.

Työterveyshuoltolaki. Opas työterveyshuoltolain soveltajille. 2004. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2004:12. Helsinki.

Työterveyshuoltolaki 21.12.2001/1383. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 10.10.2008].

Työsopimuslaki 26.1.2001/55. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 2.12.2009].

Työturvallisuuslaki. Soveltamisopas. 2002. Vammala: Työterveyslaitos.

Työturvallisuuslaki 23.8.2002/738. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 1.10.2009].

Valtioneuvoston asetus hyvän työterveyshuoltokäytännön perusteista, työterveyshuollon sisällöstä sekä ammattihenkilöiden ja asiantuntijoiden koulutuksesta 27.12.2001/1484. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 30.9.2009].

Valtioneuvoston asetus terveystarkastuksista erityistä sairastumisen vaaraa aiheuttavissa töissä 27.12.2001/1485. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 30.9.2009].

Valtiosopimukset. Saatavissa: <http://finlex.fi> [viitattu 25.11.2009].

Vihreät laivat – sininen meri. Ehdotus uuden alusjätelain ja uuden öljyvahinkojen torjuntalain antamisesta. Alusjätetoimikunnan mietintö 2008:21. Helsinki: liikenne- ja viestintäministeriö.

Yeung, A & Nylund, M. 2005. Vapaaehtoistoiminta – anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino.

Työturvallisuus ja työterveys öljyntorjunnassa

Lähtökohdat

- 600 – 1000 henkilöä rantojen öljyntorjuntatyössä.
- Virka- ja työsuhteista henkilöstöä, vuokratyövoimaa ja vapaaehtoisia työntekijöitä.
- Suomessa lait määrittävät, kuinka työnantajan tulee vähintäänkin turvata henkilöstönsä työturvallisuus ja –terveys.

Tavoitteet

- Selvittää työturvallisuuteen ja –terveyteen liittyvistä laeista ne asiat, jotka tulee huomioida, jotta työnantaja voi aloittaa työntekijöiden värväämisen öljynkeräystyöhön huomioon ottaen työntekijöiden erilaiset suhteet työnantajaan.
- Keskittyä erityisesti vapaaehtoisen henkilöstön asemaan lakien antaman suojan ja velvollisuuksien suhteen.
- Valmistaa työnantajalle muistilista, joka helpottaa toiminnan aloittamista.

Muistilista

- **Tiedotusvastuu** on öljyntorjuntaa johtavalla viranomaisella. (Valtionhallinnon viestintäsuositus)
- **Liikennejärjestelyt** onnettomuuspaikan eristämiseksi ja onnettomuusalueen sisällä ovat öljyntorjuntaa johtavalla viranomaisella. (Työturvallisuuslaki 738/2002, 51. §)
- Työnantajalla on **velvollisuus selvittää**, kuka voi tehdä rantojen puhdistustyötä (Työturvallisuuslaki 738/2002, 11. § ja Työterveyshuoltolaki 1383/2001, 10. §) ja järjestää **terveystarkastus tai altistuskokeet**, joilla on merkitystä työntekijän terveyden suojelemisen kannalta (Valtioneuvoston asetus hyvän työterveyshuoltokäytännön periaatteista, työterveyshuollon sisällöstä sekä ammattihenkilöiden ja asiantuntijoiden koulutuksesta 1484/2001, 10. §) Tämä koskee myös vapaaehtoista henkilökuntaa (Hallituksen esitys työturvallisuuslaiksi HE 59/2002, 55. §).

- Työnantajalla on velvollisuus järjestää työterveyshuolto virka- ja työsuhteessa olevalle henkilöstölle. (Työterveyshuoltolaki 1383/2001, 2. § 1. mom.)
- Vuokratyön vastaanottajalla on ilmoitusvelvollisuus vuokratyövoiman työnantajalle tarvittavista toimista työterveyshuollon osalta. (Työturvallisuuslaki 738/2002, 3. §)
- Itsenäiset yrittäjät voivat järjestää itselleen työterveys-huollon. (Työterveyshuoltolaki 1383/2001, 2. § 2. mom.)
- Työnantajalla ei ole velvollisuutta järjestää vapaaehtoisille työntekijöille työterveyshuoltoa. (Työterveyshuoltolaki /STM:n soveltamisohje 2004:12 1383/2001, 2. § 1. mom.)

- Työnantajalla ei ole velvollisuutta maksaa tapaturmavakuutusta vapaaehtoisille työntekijöille. (Tapaturmavakuutuslaki 608/1948, 1. §)
- KELA ei korvaa vapaaehtoisesti vapaaehtoisille työntekijöille järjestettyä työterveyshuoltoa. (Sairausvakuutuslaki 1224/2004, luku 13, 4. §)
- Työnantajan tulee huomioida 29.4.2009 jälkeen voimaan tulleet uudet lait, jotka liittyvät öljyntorjuntaan tai vapaaehtoisiin. (esim. uusi torjuntalaki)

NÄKÖKULMA RANNIKON ÖLJYNTORJUNTAAN OSALLISTUVAN HENKILÖSTÖN
TYÖTURVALLISUUS- JA TYÖTERVEYSHUOLTOLAIN ANTAMISTA REUNA-EHDOSTA

Piritta Heinonen
Terveystenhoitajaopiskelija
Kymenlaakson ammattikorkeakoulu

1 JOHDANTO	3
2 TYÖTURVALLISUUS ÖLJYNTORJUNTATYÖSSÄ	4
2.1 Tiedotusvastuu öljyonnettomuustilanteessa.....	5
2.2 Torjunta-alue yhteisenä työpaikkana ja siellä toimiminen.....	5
2.3 Työturvallisuuslain mukaiset vastuualueet yhteisellä työmaalla	6
2.4 Työnantajan velvollisuuksia öljyntorjunta työssä.....	7
2.5 Riskien arviointi ja terveystarkastukset	7
2.6 Perehdytys öljynkeräystyöhön ja ohjaus	9
2.7 Henkilösuojaimet	10
2.8 Työnantajan sijaisen käyttäminen	10
2.9 Ensiapuvalmius ja pelastautuminen	11
2.10 Henkilöstötilat	11
2.11 Kulkeminen onnettomuusalueella.....	12
2.12 Valvonta	12
3 TYÖNTEKIJÄN VELVOLLISUUDET TYÖTURVALLISUUDESSA.....	12
4 TYÖTERVEYSHUOLLON TEHTÄVÄT ÖLJYNTORJUNTATYÖSSÄ.....	12
4.1 Öljyntorjuntaviranomaisen vastuu työterveyshuollon järjestämisessä	13
4.2 Terveystarkastusten järjestäminen	14
4.3 Lakisääteisen työterveyshuollon järjestämisestä aiheutuvien kustannusten korvaukset	15
5 ÖLJYNTORJUNTAAN OSALLISTUVIEN TAPATURMAVAKUUTUS	15
6 POHDINTA	16
LÄHTEET.....	18
LIITTEET	21
Liite 1 Erityisen tarkastelun kohteena olleet lait, asetukset ja hallituksen esitykset:	21
Liite 2 Muistilista johtovastuussa olevalle öljyntorjuntaviranomaiselle	22

1 JOHDANTO

Sökö-projekti valmistui vuonna 2007. Sen työn tuloksena saatiin toimintamalli suuren öljyntorjuntaoperaation koordinointiin rannikon öljyntorjunnasta vastaaville viranomaisille Kymenlaakson pelastustoimen alueelle. Toimintamallissa on mm. organisointia rahoituksen, henkilöstön, kuljetusten ja öljyisen jätteen välivarastoinnin osalta. (Halonen 2007). Puhdistustyö rannikolla sitoo runsaasti työvoimaa, kokonaisuudessaan n. 600 – 1000 henkilöä. Tähän henkilöstöön kuuluu sekä eri työsuhdemuodoin palkattua että vapaaehtoista työvoimaa. Henkilöstöasioissa suuri painoarvo on työturvallisuudessa ja – terveydessä. Haasteita asettaa myös Etelä-Suomen rannikon keräysympäristö öljyisen jätteen keräämisen ja kuljetusten suhteen. Sitä varten luotiin TerveSökö hanke, jonka päätavoitteena on luoda koko öljyntorjuntajoukolla työturvallisuuden ja – terveyden toimintasuunnitelma. (TerveSökö-esittely 18.9.2008).

Kymenlaakson ammattikorkeakoulun terveystieteiden opiskelijat ovat tehneet erilaisia opinnäytetyöprojekteja TerveSökö-projektissa. Terveystieteiden opiskelija Eevastiina Gärdströmin (2009) selvitys koskee ”Öljynkerääjien työn, työmenetelmien ja työvälineiden kuvausta”, ja terveystieteiden opiskelijat Riitta Rämä, Päivi Metsänen ja Satu Kirvesniemi (2008) ovat selvittäneet ”Öljyntorjuntajoukkojen työympäristöä Kymenlaakson rannikolla”. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon kaksi opiskelijaa ovat tehneet myös omat opinnäytetyönsä TerveSökö-projektiin; työterveyshoitaja Jussi Viitasaaren (2009) opinnäytetyön aiheena on ”Öljyntorjuntatyön riskien arviointi, yhteenveto ja päätelmät” ja sairaanhoitaja Maare Tommiska on selvittänyt ”Aikaisemmin tapahtuneista öljyonnettomuuksista kansainvälisistä julkaisuista kerättyä öljynkeräykseen osallistuneiden henkilöiden työterveyteen ja -turvallisuuteen liittyvää tietoa ja on laatinut niiden pohjalta toimenpidesuosituksia TerveSökö hankkeelle”.

Tämän työn tarkoituksena on selvittää kansallisen lainsäädännön asettamia velvoitteita järjestettäessä öljyntorjuntahenkilöstölle työterveyshuoltoa ja mitä tulee huomioida työntekijöiden työturvallisuudesta huolehdittaessa. Tarkastelun kohteena olleet lait on luetteloitu liitteeseen 1. Työ on rajattu koskemaan rannikolla tapahtuvaan öljyntorjuntaan osallistuviin henkilöihin. Suurimmiksi selvityksen

kohteiksi nousivat perehdytys ja ohjaus, ensiavun järjestäminen, terveystarkastukset, henkilösuojainten hankinta, työntekijöiden valvonta, henkilöstötilat ja kulkeminen onnettomuusalueella. Erityisesti tarkastelun kohteena oli vapaaehtoisten asema työturvallisuuteen ja työterveyshuoltoon nähden. Työn tuloksena on valmistunut muistilista öljyntorjuntatyöstä vastaavalle viranomaiselle, josta selviää tärkeimmät huomioitavat asiat öljyntorjuntahenkilöstöä koottaessa ja työterveyshuoltoa aloitettaessa.

TerveSökö-projektiin tehtävien opinnäytetöiden sisällön ohjaukseen osallistuivat hankkeessa mukana olevat asiantuntijat. Asiantuntijoiden johdolla pidettiin palavereja, joissa opiskelijat saivat ohjausta työn rajaukseen sekä tarpeiden määrittelyyn. Asiantuntijat toivat esille oman alansa osaamista, jota tarvittiin opinnäytetöissä heränneiden epäselvyyksien selvittämiseksi. Asiantuntijat osallistuivat palavereihin omien mahdollisuuksiensa mukaan. Tämän vuoksi asiantuntijaryhmän kokoonpano vaihteli eri kokouksissa. Asiantuntijoina ryhmässä olivat pelastuspäällikkö Veli-Matti Heininen ja pelastuspäällikkö Ilpo Tolonen Kymenlaakson pelastuslaitoksesta, tarkastaja, työsuojelupäällikkö Mauri Tani Kaakkois-Suomen ympäristökeskuksesta, ylitarkastaja Pertti Ahokas Kaakkois-Suomen työsuojelupiiristä, tutkija Hannu Kallio Työterveyslaitokselta, projektikoordinaattori (öljyntorjuntajoukot) Toni Jokinen WWF:ltä, työterveyshoitaja Mirva Härkönen ja työterveyslääkäri Heidi Anttila Kymijoen Työterveyshuollosta ja projektipäällikkö Tommy Ulmanen Kymenlaakson ammattikorkeakoulusta. Jatkossa käytän tästä ryhmästä nimeä TerveSökön asiantuntijaryhmä.

2 TYÖTURVALLISUUS ÖLJYNTORJUNTATYÖSSÄ

Suomalaista työturvallisuuslainsäädäntöä ohjaavat EY:n työturvallisuutta koskevat direktiivit, joista tärkein on työsuojelun puitedirektiivi (89/391/ETY). Euroopan Unionin jäsenvaltioiden on pantava täytäntöön nämä lait kansallisella tasolla. Nykyinen työturvallisuuslaki (738/2002) tuli voimaan 1.1.2003 ja se määrittelee työturvallisuuden perussäännökset ja yleiset tavoitteet. Se on pääosin puitelaki, jonka sisältöä voidaan tarkentaa valtioneuvoston asetuksilla. Työturvallisuuslaki on yksi työelämän keskeisimmistä laeista, joka painottaa työpaikkojen oma-aloitteista turvallisuuden hallintaa. (Työturvallisuuslaki. Soveltamisopas 2002, 8-11).

2.1 Tiedotusvastuu öljyonnettomuustilanteessa

Erityistilanteiden tiedotusvastuu on toimintaa johtavalla viranomaisella. Tiedotuksen on oltava luotettavaa, nopeaa, avointa ja aktiivista. Kansalaiset on pidettävä ajan tasalla päätöksistä ja toimenpiteistä sekä niistä toimista, jotka vaikuttavat kansalaisten turvallisuuteen ja terveyteen. Johtavalla viranomaisella on vastuu viestinnän sisällöstä, viestin voi välittää muu viranomaisenkin. (Valtionhallinnon viestintäsuositus 2002/6, 24–25). Johtovastuussa öljyntorjunta-alueella on pelastusviranomaisen. Näin ollen hänen vastuullaan on tiedottaa mm. suljetuista alueista ja levinneen öljyn terveysvaaroista yleisesti kansalaisille.

2.2 Torjunta-alue yhteisenä työpaikkana ja siellä toimiminen

Yhteisellä työpaikalla tarkoitetaan fyysistä työpaikkaa, jossa samanaikaisesti tai peräkkäisinä ajankohtina toimii useampi työnantaja tai korvausta vastaan työskentelevä itsenäinen yrittäjä niin, että heidän toimillaan voi olla vaikutusta toisen työntekijöiden työturvallisuuteen tai terveyteen. Yhteisellä työpaikalla yksi työnantaja käyttää pääasiallista määräysvaltaa. Hän kantaa vastuun työsuojelusta ja kaikki huolehtivat yhteisestä työturvallisuudesta. (Työsuojelusanasto 2006, 221)

Sellaisella työmaa-alueella, jolla toimii useita työnantajia tai itsenäisiä työntekijöitä, on kaikkien osapuolten huolehdittava siitä, että oma toiminta ei vaaranna työntekijöiden työturvallisuutta ja terveyttä. (738/2002, 49. §) Yhteisellä työpaikalla pääasiallista määräysvaltaa käyttävä työnantaja on velvollinen huolehtimaan siitä, että kaikki työpaikalla toimivat työnantajat ja työntekijät ovat tietoisia työpaikalla olevista vaara- ja haittatekijöistä ja työpaikan turvallisuuteen liittyvistä toimintaohjeista. (738/2002, 50. §)

Kymenlaakson rannikoiden öljyntorjuntaoperaatiossa työnantajaa edustaa Kymenlaakson pelastuslaitos. Muita työnantajia kyseisellä työmaalla ovat alihankintayritykset, työvoiman vuokrausliikkeet ja itsenäiset työnsuorittajat. Vapaaehtoisia öljyntorjuntia pääasiassa ohjaa ja koordinoi WWF. WWF toimii pelastuslaitoksen määräysten ja ohjeistusten mukaisesti. (TerveSökön asiantuntijaryhmä.)

2.3 Työturvallisuuslain mukaiset vastuualueet yhteisellä työmaalla

Rannikoiden öljyntorjuntatyössä työnantajaa edustaa Kymenlaakson pelastuslaitos. Työntekijät koostuvat neljän erilaisen työsuhteen muodostamista osa-alueista. Ensimmäisen osan muodostavat pelastuslaitoksen työntekijät, joihin kuuluu sekä työnjohtotason henkilöitä että työntekijätason henkilöstöä. Suurin osa-alue on vapaaehtoistyöntekijät. Lisäksi tarvitaan palkattua henkilökuntaa ja vuokratyövoimaa sekä yksityisten yritysten palveluita, jotka tulevat kyseeseen mm. erilaisten kuljetustehtävien, jätehuollon tai maansiirtourakoinnin osalta. (TerveSökön asiantuntijaryhmä.)

Palkatun henkilöstön ja pelastuslaitoksen oman henkilöstön kohdalla työturvallisuuslakia noudatetaan kokonaisuudessaan sellaisenaan ja heille tulee työnantajan järjestää työterveyshuolto lain vaatimien minimivaatimusten mukaisesti (738/2002 2. §).

Vapaaehtoistyöntekijäksi kutsutaan henkilöä, joka tekee työpaikalla samaa tai samankaltaista työtä kuin työpaikan työntekijät. Työstä ei saada vastiketta, mutta työn on perustuttava työnantajan kanssa tehtyyn sopimukseen, joka ei kuitenkaan saa olla työ- tai toimeksiantosopimus. Vapaaehtoistyötä saa teettää työnantajan asemassa oleva henkilö tai yhteisö. Lisäksi samaa tai samankaltaista työtä täytyy olla tekemässä työsopimussuhteisia henkilöitä. (738/2002 7. ja 55. §.)

Työnantajan tulee suojella vapaaehtoistyöntekijää samojen käytäntöjen mukaan kuin työntekijää. Tämä tarkoittaa, että vapaaehtoistyöntekijälle on varattava samat henkilösuojaimet kuin työntekijälle, hänen on saatava sama perehdytys ja opastus vaara- ja haittatekijöistä sekä koneiden ja laitteiden käyttöturvallisuudesta kuin työpaikalla työskentelevän muun henkilöstön. Työturvallisuuslakia noudatetaan vapaaehtoisten kohdalla soveltuvin osin (738/2002, 55. §, Saloheimo 2006, 46–48). Toisen tulkinnan mukaan vapaaehtoistyöntekijän suorittaman työn tunnusmerkkien vastatessa täysin työsuhteen tunnusmerkkejä, on työturvallisuuslakia sovellettava vapaaehtoistyöntekijään kokonaisuudessaan. (Työturvallisuuslaki. Soveltamisopas 2002, 78.)

Vuokratyövoiman kohdalla käyttäjäyritys, eli tässä tapauksessa Kymenlaakson pelastuslaitos, on päävastuussa työturvallisuuden osalta. Vuokrausliikkeen vastuulle jää käytännössä velvollisuus huolehtia, ettei se lähetä työntekijöitä liian vaaralliseen työhön sekä työntekijöiden työhön soveltuvuuden varmistaminen käyttäjäyrityksen määritysten perusteella. (Saloheimo 2006, 59–60.)

Alihankinnalla teetetyssä työssä työnantajana olevan alihankkija on vastuussa omien työntekijöidensä valvonnasta sekä työmenetelmiin ja työvälineisiin liittyvien velvollisuuksien noudattamisesta työturvallisuuslain mukaisesti. Työn tilaajan vastuulla on huolehtia siitä että työnantajat ja työntekijät saavat työhön opastusta ja riittävän ohjeistuksen työturvallisuusasioissa. Yleiset turvallisuusasiat ja työpaikan yleissuunnittelu on pääasiallista määräysvaltaa käyttävän työnantajan vastuulla. (738/2002, 51. §.)

2.4 Työnantajan velvollisuuksia öljyntorjunta työssä

Työturvallisuuslaki nimeää työnantajalle useita yleisiä velvollisuuksia työturvallisuuden toteuttamisen suhteen. Näiden velvoitteiden tarkoituksena on suojella työntekijöiden terveyttä ja ehkäistä tapaturmien ja ammattitautien syntyä.

Ensimmäinen työnantajan yleisistä velvollisuuksista on yleinen huolehtimisvelvoite. Tämä tarkoittaa, että työnantaja on velvollinen huolehtimaan työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä työssä. Työnantajan tulee lisäksi tarkkailla työympäristöä, työyhteisön tilaa ja työtapojen turvallisuutta. Työnantajan on myös huolehdittava siitä, että turvallisuutta ja terveellisyyttä käsittelevät toimenpiteet toteutetaan tarvittavin keinoin. (738/2002, 8. §.)

2.5 Riskien arviointi ja terveystarkastukset

Työturvallisuuslain 10 §:ssä käsitellään työnantajan velvollisuutta työn vaarojen selvittämiseen ja arviointiin. Tämän riskikartoituksen tulee huomioida riittävän järjestelmällisesti työstä, työtilasta, muusta työympäristöstä ja työolosuhteista aiheutuvat haitta- ja vaaratekijät. Näiden selvitysten pohjalta suunnitellaan toiminnan jatko ja terveystarkastukset. Tämänkaltaisia vaaratekijöitä

öljynkerästyössä ovat mm. öljyn joutuminen paljaalle iholle, silmiin tai muualle limakalvoille, raakaöljystä haihtuvien kemikaalien joutuminen hengitysteihin ja liukkaat kivikot öljynkeräyspaikoilla. Jos näitä kyseisiä tekijöitä ei voida poistaa, tulee niiden merkitys työntekijöiden turvallisuudelle ja terveydelle arvioida. Kyseisiä asioita on selvitetty Kirvesniemen, Rämän ja Metsäsen (2008) opinnäytetyönä tehdyssä selvityksessä ”Öljyntorjuntajoukkojen työympäristön kuvaus”. Laki määrää, että tällöin on huomioitava:

1. ”tapaturman ja muun terveyden menettämisen vaara kiinnittäen huomiota erityisesti kyseisessä työssä tai työpaikassa esiintyviin 5 luvussa tarkoitettuihin vaaroihin ja haittoihin.” (738/2002, 10. §.)

Yksi 5 luvun vaara- ja haittatekijöistä käsittelee kemiallisia, fysikaalisia ja biologisia tekijöitä ja vaarallisten aineiden käyttöä. Kemiallisille tekijöille altistuminen on rajoitettava niin vähäiseksi, ettei näistä aineista koidu haittaa tai vaaraa työntekijän terveydelle tai turvallisuudelle taikka lisääntymisterveydelle. Altistusta voidaan arvioida esimerkiksi saman toimialan selvitysten perusteella. Erityisen hyvin tulee tehdä toimenpiteet myrkytyksen, hapen puutteen tai muun vastaavan, vakavan vaaran, kuten esimerkiksi syövän, ehkäisemiseksi (738/2002, 38. §). Öljynkerästyössä nämä toimenpiteet käsittävät riittävän henkilökohtaisten suojainten käytön ja altistusoireiden tunnistamisen. Altistusoireita ovat mm. ihon kuivuminen, hengitysteiden ärsytys, päänsärky, huimaus ja pahoinvointi (Hupponen 2007, 44).

Samaisessa lain luvussa mainitaan seuraavaa: ”Käsiteltäessä, säilytettäessä tai siirrettäessä räjähtäviä, tulenarkoja, syövyttäviä tai muita vastaavaa vaaraa aiheuttavia aineita on noudatettava erityistä varovaisuutta. Työntekijöille on annettava vaarallisista aineista työnteon kannalta tarpeelliset tiedot.” (738/2002, 38. §.)

Muita huomioitavia kohtia ovat:

2. ”esiintyneet tapaturmat, ammattitaudit ja työperäiset sairaudet sekä vaaratilanteet;
3. työntekijän ikä, sukupuoli, ammattitaito ja muut hänen henkilökohtaiset edellytyksensä;
4. työn kuormitustekijät; ja

5. mahdollinen lisääntymisterveydelle aiheutuva vaara.” (738/2002, 10. §.)

Jos vaarojen arvioinnissa selviää, että työstä voi aiheutua erityinen tapaturma tai sairastumisen vaara, tällaista työtä saa tehdä vain siihen päteväitynyt henkilö tai edellytystensä puolesta työhön soveltuva tai henkilö, joka toimii tällaisen henkilön välittömässä valvonnassa. (738/2002, 11. §.) Raakaöljy sisältää mm. polysyklisiä aromaattisia hiilivetyjä ja bentseeniä, jotka ovat syöpävaarallisia aineita (Asa-rekisteri, aineluettelo). Raakaöljyn koostumuksen ja siitä haihtuvien ainesosien vuoksi öljynkeräystyö sisältää tämänkaltaisen sairastumisen vaaran, joten vaikka itse työn suorittaisi vapaaehtoishenkilökunta, lähimmän paikalla olevan esimiehen tulee olla asiaan koulutettu, kaikki vaaratilanteet ja suojautumiskeinot tiedostava henkilö. WWF:n organisaatorakenne öljyntorjunnassa koostuu enimmillään 10 henkilön vapaaehtoistyöntekijän pienryhmistä, joita ohjaa koulutettu ryhmänohjaaja. Hänen työnkuvaansa kuuluu varusteista huolehtiminen, perehdytys ja työskentelyn lähiohjaus. Ryhmänjohtajia valvoo lisäkoulutuksen saanut joukkueenjohtaja. Suurissa operaatioissa on lisäksi tavoitteena, että joukkueenjohtajia ohjeistaa työturvallisuusvastaava ja koko vapaaehtoisorganisaation johdossa toimii kenttäkoordinaattori, joka tuntee öljyntorjuntatyön syvällisesti. (TerveSökön asiantuntijaryhmä.)

Työtä suunniteltaessa on huomioitava työntekijöiden fyysiset sekä henkiset edellytykset, jotta voidaan välttää tai vähentää työntekijän terveydelle tai turvallisuudelle mahdollisesti aiheutuvaa haittaa tai vaaraa (738/2002, 13. §). Tämän asian johdosta työntekijöille tulee ennen työn aloittamista tehdä työhöntulotarkastus, jossa selviää, ovatko he soveltuvia tähän työhön (1383/2001, 13. §). Terveystarkastusten on pohjauduttava lakeihin, tutkittuun tietoon tai kyseiseltä alalta kokemuksen perusteella saatuun tietoon vaaratekijöistä ja kuormittavuudesta. Myös työterveyshuoltolain 10. § käsittelee työnantajan velvollisuutta olla ottamatta työhön henkilöä, joka ei työterveystarkastuksen perusteella sovellu työhön.

2.6 Perehdytys öljynkeräystyöhön ja ohjaus

Työnantajan yleisiin velvollisuuksiin kuuluu myös opetus ja ohjaus. Työnantajan on huolehdittava siitä, että työntekijällä on riittävästi tietoa työpaikan haitta- ja

vaaratekijöistä. Työnantajan vastuulla on perehdyttää työntekijä riittävästi työhön, työolosuhteisiin, työvälineisiin ja niiden oikeaan käyttötapaan sekä turvallisiin työtapoihin ennen työtehtävien aloitusta. Työntekijän tulee olla tietoinen, kuinka työn haittoja ja vaaroja estetään, miten tehdään esimerkiksi puhdistustöitä sekä kuinka toimitaan häiriö ja poikkeustilanteissa. Tätä opetusta ja ohjausta täydennetään aina tarvittaessa. (738/2002, 14. §.)

Laajan alusöljyvahingon kaltaiset ympäristöonnettomuudet saavat usein kansainvälistä ja aina kansallista julkisuutta. Tämän vuoksi on huomioitava se seikka, että vapaaehtoisten öljyntorjuntajoukkojen värvääminä rantojen puhdistusoperaatioon, erityisesti asiantuntijatehtäviin, osallistuu myös ulkomaalaisia työntekijöitä. Vapaaehtoisille suunnattu materiaali tulee olla saatavilla suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Vapaaehtoistyötä koordinoivalla henkilöllä tulee olla tilanteen mukaan riittävä kielitaito näillä kolmella kielellä. (TerveSökön asiantuntijaryhmä.)

2.7 Henkilösuojaimet

Työnantaja on velvollinen hankkimaan työntekijän käyttöön kaikki laatuvaatimukset täyttävät ja tarkoituksenmukaiset henkilösuojaimet, joilla voidaan taata turvallinen työskentely työpaikoilla, joilla tapaturman tai sairastumisen vaaraa ei muutoin voida välttää. (738/2002, 15. §.) Öljynkeräystyön minimisuojaus käsittää kumisaappaat, sadevaatteet, suojahaalarin, kumikäsineet, hengityssuojaimen ja suojalasit (Lehmuskoski 2006, 7).

2.8 Työnantajan sijaisen käyttäminen

Työnantaja voi siirtää yleisten velvollisuuksien hoitamisen sijaiselle. Sijaisella tulee olla riittävä pätevyys työhön ja hänet tulee perehdyttää huolellisesti (738/2002, 16. §). Työnantajana tässä operaatiossa toimii Kymenlaakson pelastuslaitos. Koska puhdistamistyön voi olettaa tämän suuruisen öljyonnettomuuden sattuesssa venyvän kuukausien, jopa yli vuodenkin mittaiseksi, on epätodennäköistä, että pelastuslaitoksen henkilökunta toimisi puhdistusalueella näin kauaa. Tällöin olisi loogisinta siirtää työtason esimiestehtävät jonkun muun tahon hoidettavaksi.

Riittävän pätevyyden ja asiantuntijuuden tehtävään omaisi mm. WWF:n öljyntorjuntajoukot. (TerveSökön asiantuntijaryhmä.)

2.9 Ensiapuvalmius ja pelastautuminen

Laki velvoittaa työnantajan järjestämään työpaikalle ensiapuvalmiuden. Tämä käsittää riittävän määrän ensiaputarvikkeita, ensiaputaitoisten henkilöiden koulutuksen ja ohjeistuksen niistä toimenpiteistä mihin on ryhdyttävä tapaturman tai sairastumisen sattuessa. Niillä työpaikoilla, missä on suuronnettomuuden vaara ensiapuohjeiden lisäksi tulee olla ohjeet tulipalon varalta, esimerkiksi kuinka käsitellä tulta työpaikalla, sekä tarvittaessa hukkuvan henkilön pelastusohjeet. Näihin ohjeisiin sisältyy myös ohjeet hälytysmerkeistä. Työnantajan velvollisuus on hankkia kaikki ne välineet, mitä näissä tapauksissa tarvitaan. (738/2002, 45. ja 46. §.) Työterveyshuolto arvioi sen tason, jolla ensiapuvalmius on oltava. Yleinen tavoite on, että ensiapukoulutettuja henkilöitä olisi vähintään 5 % kaikista työntekijöistä. (Laine 2007, 170.)

2.10 Henkilöstötilat

Riittävän lähelle työskentelyaluetta on varattava mahdollisuus peseytymiseen, vaatteiden vaihtamiseen ja säilytykseen sekä wc:ssä käymiseen. Ruokailumahdollisuus ja juomavesi kuuluvat myös työntekijöiden perusoikeuksiin. Näitä tiloja tehtäessä työnantajan tulee ottaa huomioon työskentelyajan kesto ja henkilöstötilojen on oltava riittävän kokoiset suhteutettuna työntekijöiden lukumäärään. (738/2002, 48. §.)

Öljynkeräystyön yhteyteen järjestettävien henkilöstötilojen suunnittelussa on otettava huomioon työasujen runsas likaantuminen ja kohtuullisen tiheä vaihtoväli, vuodenaikojen vaihtelu ja siitä johtuvat erikoisvaatimukset sekä juomaveden säilytys puhtaana hankalasta saatavuudesta huolimatta. Henkilöstötilat eivät saa olla alueella, jossa työntekijällä on mahdollisuus altistua syöpävaaralliselle aineelle, joten näiden tilojen on oltava riittävän kaukana likaantuneista ranta-alueista (716/2000, 13. §).

2.11 Kulkeminen onnettomuusalueella

Työpaikka-alueen kulkuliikenne on tehtävä turvalliseksi. Tavaroiden nosto ja kuljetus on järjestettävä siten, ettei siitä aiheudu työntekijöille vaaraa. Työnantajan on merkittävä kulkureitit ja laadittava ohjeet liikenteen kulkemista varten. Kaikkia työntekijöitä on opastettava liikkumaan oikein työmaa-alueella. (738/2002, 38. §.) Öljyntorjuntatyön työskentelyaikaa, alueella kulkua ja huoltotoimien järjestämistä käsitellään Eevastiina Gärdströmin opinnäytetyönä tehdyssä selvityksessä ”Öljynkerääjän polku”.

2.12 Valvonta

Työnantajalla tai hänen edustajallaan on velvollisuus valvoa, että työntekijät noudattavat turvallisuusohjeita (738/2002, 8. §).

3 TYÖNTEKIJÄN VELVOLLISUUDET TYÖTURVALLISUUDESSA

Myös työntekijällä on yleisiä velvollisuuksia. Työntekijän on noudatettava työnantajan antamia määräyksiä ja ohjeita. Työntekijän on kaikin käytettävissä olevin keinoin huolehdittava niin omasta kuin muidenkin turvallisuudesta ja terveydestä. (738/2002, 18. §.)

Työntekijän tulee käyttää kaikkia hänen käyttöönsä annettuja henkilökohtaisia suojavälineitä ja käyttää sellaista vaatetusta, joka ei aiheuta tapaturman vaaraa. Vaarallisia aineita käsiteltäessä on noudatettava turvallisuusohjeita. (738/2002, 20. ja 21. §.)

4 TYÖTERVEYSHUOLLON TEHTÄVÄT ÖLJYNTORJUNTATYÖSSÄ

Työterveys kattaa työhön ja työympäristöön liittyvät tekijät suhteutettuna työntekijän terveyteen. Työympäristö käsittää ne fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset tekijät, jotka työn tekemisen aikana vaikuttavat työntekijän terveyteen ja turvallisuuteen. (Työsuojelusanasto 2006, 29.)

EY:n työterveyden ja – turvallisuuden puitelaki (89/391/ETY) on osittain toteutettu Suomessa työterveyshuoltolain (1383/2001) kautta. Laki tuli voimaan 1.1.2002 ja sen tarkoituksena on ehkäistä työstä ja työolosuhteista aiheutuvia terveyshaittoja ja edistää työntekijöiden terveyttä ja työkykyä. Työterveyshuoltolaki on puitelaki ja työterveyshuollon toimintaa ohjataan myös useilla muilla laeilla kuten työturvallisuuslailla ja sairausvakuutuslailla sekä valtioneuvoston asetuksilla ja erilaisilla oppailla. (Työterveyshuoltolaki. Opas työterveyshuoltolain soveltajille 2004, 10–11.)

4.1 Öljyntorjuntaviranomaisen vastuu työterveyshuollon järjestämisessä

Työterveyshuoltolaki on sidottu työturvallisuuslakiin niin, että käytännössä työnantaja on velvollinen järjestämään työterveyshuollon, mikäli hän on velvollinen noudattamaan työturvallisuuslakia (1383/2001, 2. §). Työnantajan tulee tarjota näitä palveluita kaikille työsuhteessa oleville työntekijöilleen työsopimuksen keston tai työajan pituudesta huolimatta (55/2001, 2 luku 2§). Vuokratyövoiman työterveyshuollon järjestää hänen työnantajansa eli vuokrausta järjestävä yritys, mutta työvoimaa vastaanottavan tahon tulee määritellä tarvittavat toimenpiteet kuten terveystarkastukset ja rokotukset. Yrittäjät ja muut omaa työtään tekevät ovat oikeutettuja järjestämään itselleen työterveyshuollon samoin etuisuuksin kuin työnantaja työntekijöilleen. (1383/2001,2. §.) Työturvallisuuslaki määrittelee työterveyshuoltolain soveltamisaloiksi työ- ja virkasuhteessa tehtävät työt. Lisäksi soveltamisalaan kuuluu joitain muita töitä ja tehtäviä, mm. opiskelijoiden työ koulutuksen yhteydessä ja työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin osallistuvan henkilön työ. Vapaaehtoistyö ei lukeudu mihinkään edellä mainittuihin soveltamisalojen työtehtäviin. (738/2002, 2. ja 4. §.)

Laki velvoittaa työnantajaa järjestämään työterveyshuollon, jonka tehtävänä on terveydenhuollon ammattihenkilöiden avulla ”edistää työhön liittyvien sairauksien ja tapaturmien ehkäisyä, työn ja työympäristön terveellisyttä ja turvallisuutta, työyhteisön toimintaa sekä työntekijöiden terveyttä ja työ- ja toimintakykyä”. (1383/2001, 3. §.) Työterveyshuollon tehtävänä on suunnitella jokaiselle työpaikalle omanlainen, tarpeisiin sopiva työterveyshuollon palvelupaketti yhdessä työnantajan kanssa. Työterveyshuollon suunnittelussa on arvioitava asiantuntijoiden tarve ja

mietittävä ne keinot, joiden avulla ehkäistään terveysvaaroja ja – haittoja, jotka aiheutuvat työstä, työympäristöstä, työpaikan rakenteesta tai työn järjestelystä (1484/2001, 3. §). Ennen kuin päätetään työterveyshuollon sisällöstä, tulee lain mukaan määrittää mm. seuraavia tekijöitä:

1. ”työn fyysikaaliset, kemialliset ja biologiset altisteet;
2. työn fyysinen ja psyykkinen kuormittavuus;
3. työntekijän terveydentila sekä työ- ja toimintakyky;
4. työntekijän yksilöllisistä ominaisuuksista aiheutuva erityinen ja muu sairastumisen vaara;
5. työstä johtuva ammattitaudin, tapaturman sekä väkivallan vaara ja uhka;
6. työaikajärjestelyt, mukaan lukien sellainen yötyö, jolla on terveysvaikutuksia;
7. työolosuhteiden muutostilanteet;
8. henkilöstörakenne työpaikalla;
9. eri työ- ja palvelussuhdemuotoihin, kuten lyhytaikaisiin työsuhteisiin ja muihin työjärjestelyihin liittyvät terveydelliset vaarat ja haitat sekä
10. edellä mainittujen ja mahdollisten muiden tekijöiden yhteisvaikutukset (1484/2001, 4. §).”

4.2 Terveystarkastusten järjestäminen

Työterveyshuollon menetelmiä ovat mm. työpaikkaselvitys ja terveystarkastukset. Työpaikkaselvityksen avulla muodostetaan kokonaiskuva työpaikasta vaaroineen ja riskitekijöineen, valmistetaan johtopäätökset terveysvaaroista ja päätetään terveystarkastusten sisältö (1484/2001, 6. §). Terveystarkastusten perusteet erityisen sairastumisen vaaraa aiheuttavissa työtehtävissä on säädelty EU direktiiveillä, joten ne ovat velvoittavia. Terveystarkastus on suoritettava mm. silloin, kun työntekijä aloittaa työn, jossa on erityisen sairastumisen vaara, työstä johtuvien vaarojen tai haittojen sitä edellyttäessä ja tarvittaessa altistuksen päättyessä (1484/2001, 10. §). Raakaöljy on sen koostumuksen vuoksi luokiteltu erityisen sairastumisen vaaraa aiheuttavaksi aineeksi, joten öljynkeräystä tekeville tulee lain mukaan tehdä terveystarkastus (1485/2001, 8. §). Työntekijällä on velvollisuus osallistua terveystarkastukseen (1383/2001, 13. §).

Öljyntorjuntaan osallistuville vapaaehtoisille on suunnitteilla ilmoittautumisen yhteydessä tehtävä terveystarkastus, jonka avulla selvitetään vapaaehtoistyöntekijöiden terveydentilaa. Tarkoituksena on kyselyn avulla löytää ne henkilöt, jotka tarvitsevat tarkemman terveydentilan selvityksen työhön soveltuvuudesta. (TerveSökön asiantuntijaryhmä.)

4.3 Lakisääteisen työterveyshuollon järjestämisestä aiheutuvien kustannusten korvaukset

Kansaneläkelaitos maksaa työnantajalle korvauksen tämän järjestämästä työterveystoiminnasta (Sairausvakuutuslaki 1224/2004, 13. luku 3. §). Työntekijällä tulee olla työsuhde työnantajaan (1224/2004, 13. luku 4. §). Työsuhde on työntekijän ja työnantajan välinen oikeussuhde, joka syntyy silloin, kun tehdään työsopimus. Työsopimuksella työntekijä sitoutuu tekemään työtä työnantajalle palkkaa tai muuta vastiketta vastaan. (Työsuojelusanasto 2006, 204.) Työntekijän tulee asua Suomessa ja hän on vakuutettu työskentelyn alusta lähtien, jos työ jatkuu yhtäjaksoisesti vähintään neljä kuukautta. Työterveyshuollon korvaukset maksetaan sairausvakuutusrahastosta, jonne rahaa kertyy työnantajan maksaessa työntekijöille maksamistaan palkoista sairausvakuutusmaksua. On epäselvää, pidetäänkö vapaaehtoisille maksettua majoitusta ja ruokaa vastikkeena vai henkilökuntaetuna. Palkan veroisena vastikkeena ei pidetä työnantajalta saatua henkilökuntaetua. (1224/2004, 2. §). Henkilökuntaetu on muussa muodossa kuin rahana työnantajan maksama, yleensä jatkuvaluonteinen etuus, joka ei ole työsuhteen ehto (HE 213/2005). Koska vapaaehtoistyöntekijällä ei ole työsuhdetta työnantajaan, eikä mahdollisesti palkan veroisiksi luettavia etuisuuksiakaan, vapaaehtoistyöntekijän työterveyshuollon järjestäminen jää työnantajan kustannettavaksi kokonaisuudessaan.

5 ÖLJYNTORJUNTAAN OSALLISTUVIEN TAPATURMAVAKUUTUS

Tapaturmavakuutuslain (608/1948) mukaan kaikki työnantajat ovat velvollisia vakuuttamaan ne työntekijät, jotka sopimuksen perusteella tekevät työtä vastikkeesta työnantajalle. Vastikkeeksi luetaan kaikki, millä on taloudellista arvoa. Vastikkeena ei kuitenkaan pidetä työnantajalta saatua henkilökuntaetua (608/1948, 35b §). Vapaaehtoistyöntekijät eivät tee työtään sellaisesta vastikkeesta, joka luettaisiin

heille taloudellista arvoa olevaksi työtuloksi. Työnantaja ei ole velvollinen vakuuttamaan tapaturmavakuutuksella vapaaehtoisia työntekijöitään. Valtio ja sellaiset työnantajat, jotka teettävät kalenterivuoden aikana enintään 12 työpäivää ovat vapautettuja vakuutusvelvollisuudesta. Korvauksen piiriin kuuluvat ne tapaturmat, jotka ovat tapahtuneet työntekijälle työssä, työmatkalla, työpaikan alueella tai työnantajan asioilla sekä eräissä pelastustehtävissä. (608/1948, 4. §)

Ammattitautilaki (1343/1988) määrittää ne sairaudet, mitkä korvataan työntekijälle vakuutuksesta. Nämä sairaudet tulee olla aiheutuneet työ- tai virkasuhteessa suoritetussa työssä ja ne tulee johtua fysikaalisesta, kemiallisesta tai biologisesta tekijästä. Altistavien tekijöiden ja ammattitautien väliset syy-yhteydet löytyvät ammattitautiasetuksesta (1347/1988).

6 POHDINTA

Työturvallisuuden ja työterveyden öljynkeräystyössä vaikuttavat monet asiat; keräysympäristö, vuodenajat, raakaöljyn koostumus, kerääjien kokemus keräystyöstä. Kerääjien henkilökohtaisista ominaisuuksista tai erilaisesta kokemuksesta huolimatta kaikille tulisi taata turvallinen työskentely-ympäristö ja mahdollisuus huolehtia omasta terveydestään. Erilaiset työsuhteet työnantajaan vaikuttavat kuitenkin työnantajan velvollisuuden järjestää työturvallisuus- ja työterveysasiat tasapuolisesti henkilöstölle.

Vapaaehtoisten asema lain edessä ei ole aivan selkeä. Työturvallisuuslaki määrää, että lakia tulee noudattaa vapaaehtoisten kohdalla soveltaen. Kuitenkin heidän työnkuvansa tulee öljynkeräystyössä olemaan aivan samanlainen kuin työntekijöiden; työaika on sama, henkilösuojaukset ovat samat, työnjohto on sama ja velvollisuudet ovat samat. Heitä tulisi suojella samoin periaattein kuin työsuhteisia henkilöitä, mutta laki ei velvoita järjestämään vapaaehtoisille työntekijöille työterveyshuoltoa. Myöskään vakuutus ei kata vapaaehtoistoimintaa. Vapaaehtoisten asema tämänkaltaisessa operaatiossa tuntuu huteralta ilman työnantajan omaehtoisesti tarjoamia palveluita ja vakuutuksia. Näihin kustannuksiin työnantaja ei saa taloudellista tukea ja se tosiasia, suostuuko lopullinen öljyvahingon maksaja korvaamaan myös tämänkaltaiset kulut jää arvailujen varaan tällä hetkellä.

Tässä työssä selvitettyt lakiasiat koskevat toukokuussa 2009 vallitsevaa tilannetta. Työn valmistumishetkellä on tiedossa alusjätetoimikunnan mietintö 21/2008 Vihreät laivat – sininen meri (Ehdotus uuden alusjätelain ja uuden öljyvahinkojen torjuntalain antamisesta) ja muutosehdotuksia meripelastus- ja pelastuslakeihin, jotka tulevat voimaan astuessaan vaikuttamaan vapaaehtoisten asemaan öljyntorjunnassa. Suurin muutos tulee uuden öljyvahinkojen torjuntalain kautta. Tässä Vihreät laivat - sininen meri esityksessä öljyntorjuntaosion 36. §:ssä ehdotetaan vapaaehtoisille maksettavaksi korvaus heidän osallistuessaan öljyntorjuntatyöhön torjuntaviranomaisen hyväksymänä. Torjuntaviranomaisen tulisi olla merkinnyt vapaaehtoinen osallistujalistaansa. Tällöin hän tulisi osaksi organisaatiota, jossa on määritetty tehtävä ja johto. Myös omia rantojaan puhdistavat saisivat korvauksen, mikäli he olisivat osa organisaatiota ja merkittyjä jäseniksi. Samassa esityksessä 37. §:ssä määritellään, että vapaaehtoiset olisivat oikeutettuja tapaturmakorvaukseen valtion varoista. Korvauksen maksaisi Valtionkonttori ja se maksettaisiin samojen periaatteiden mukaisesti kuin työtapaturmassa ja ammattitaudissa. Yhteneväiset säännökset löytyisivät pelastuslain 80. §:stä ja meripelastuslain 23. §:stä.

LÄHTEET

Ammattitautiasetus 29.12.1988/1347. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 21.3.2009].

Ammattitautilaki 29.12.1988/1343. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 21.3.2009].

Gärdström, E. 2009. Öljynkerääjien työ, työmenetelmät ja työvälineiden kuvaus. Opinnäytetyö, Kymenlaakson ammattikorkeakoulu.

Halonen, J. (toim.) 2007. Toimintamalli suuren öljyntorjuntaoperaation koordinointiin rannikon öljyntorjunnasta vastaaville viranomaisille. Kymenlaakson ammattikorkeakoulun julkaisu. Sarja A. Oppimateriaali Nro 15. Hamina: Kotkan Kirjapaino Oy.

HE 213/2005. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi työttömyysetuisuuksien rahoituksesta annetun lain muuttamisesta. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 21.3.2009]

Hupponen, M. 2007. Öljyvahinkojätteiden käsittely Kymenlaakson alueella alusonnettomuuden jälkeen. Diplomityö, Lappeenrannan teknillinen yliopisto.

Laine, V. (toim.) 2007. Hyvä työterveyshuoltokäytäntö. Vammala: Työterveyslaitos.

Lehmuskoski, A. (toim.) 2006. Öljyntorjuntaopas. Ohjeita öljyyntyneiden rantojen puhdistamiseksi. WWF Suomen raportti nro 19.

Neuvoston direktiivi 12.6.1989/391. Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto. Saatavissa: <http://www.eur-lex.europa.eu/fi/legis/index.htm> [viitattu 5.10.2008].

Sairausvakuutuslaki 21.12.2004/1224. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 18.10.2008].

Saloheimo, J. 2006. Työturvallisuus. Perusteet, vastuu ja oikeussuoja. Helsinki: Karisto Oy.

Syöpäsairauden vaaraa aiheuttaville aineille ja menetelmille ammatissaan altistuvien rekisteri. Asa-rekisteri, aineluettelo. Saatavissa: <http://www.ttl.fi> [viitattu 5.1.2009].

Tapaturmavakuutuslaki 20.8.1948/608. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 19.10.2008].

TerveSökö esittely 18.9.2008.

Työsopimuslaki 26.1.2001/55. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 10.4.2009].

Työsuojelusanasto. 2006. Keuruu: TSK ry.

Työterveyshuoltolaki. Opas työterveyshuoltolain soveltajille. 2004. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2004:12. Helsinki.

Työterveyshuoltolaki 21.12.2001/1383. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 10.10.2008].

Työturvallisuuslaki. Soveltamisopas. 2002 Vammala: Työterveyslaitos.

Työturvallisuuslaki 23.8.2002/738. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 25.9.2008].

Valtioneuvoston asetus hyvän työterveyshuoltokäytännön perusteista, työterveyshuollon sisällöstä sekä ammattihenkilöiden ja asiantuntijoiden koulutuksesta 27.12.2001/1484. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 19.9.2008].

Valtioneuvoston asetus terveystarkastuksista erityistä sairastumisen vaaraa aiheuttavissa töissä 27.12.2001/1485. Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 4.4.2009].

Valtioneuvoston asetus työhön liittyvän syöpävaaran torjunnasta 3.8.2000/716.
Valtion säädöstietopankki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi> [viitattu 5.1.2009].

Valtionhallinnon viestintäsuositus. 2002. Valtioneuvoston julkaisusarja 2002/6.

Vihreät laivat – sininen meri. Ehdotus uuden alusjätelain ja uuden öljyvahinkojen torjuntalain antamisesta. Alusjätetoimikunnan mietintö 2008:21. Helsinki: liikenne- ja viestintäministeriö.

LIITTEET

Liite 1 Erityisen tarkastelun kohteena olleet lait, asetukset ja hallituksen esitykset

1347/1988 Ammattitautiasetus (29.12.1988)

1343/1988 Ammattitautilaki (29.12.1988)

213/2005 Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi työttömyysrahoituksesta annetun lain muuttamisesta

744/1989 Kemikaalilaki (14.8.1989)

91/383/ETY Neuvoston direktiivi määräaikaaisessa tai tilapäisessä työsuhteessa olevien työntekijöiden työturvallisuuden ja – terveyden parantamisen edistämistä koskevien toimenpiteiden täydentämisestä (25.6.1991)

80/1107/ETY Neuvoston direktiivi työntekijöiden suojelemisesta vaaroilta, jotka liittyvät altistumiseen kemiallisille, fysikaalisille ja biologisille tekijöille työssä (27.11.1980)

89/391/ETY Neuvoston direktiivi työntekijöiden turvallisuuden ja terveyden edistämiseksi työssä (12.6.1989)

1224/2004 Sairausvakuutuslaki (21.12.2004)

608/1948 Tapaturmavakuutuslaki (20.8.1948)

605/1996 Työaikalaki (9.8.1996)

55/2001 Työsopimuslaki (26.1.2001)

1383/2001 Työterveyshuoltolaki (21.12.2001)

738/2002 Työturvallisuuslaki (23.8.2002)

1407/1993 Valtioneuvoston päätös henkilösuojainten valinnasta ja käytöstä työssä (22.12.1993)

1484/2001 Valtioneuvoston asetus hyvän työterveyshuoltokäytännön periaatteista, työterveyshuollon sisällöstä sekä ammattihenkilöiden ja asiantuntijoiden koulutuksesta (21.12.2001)

715/2001 Valtioneuvoston asetus kemiallisista tekijöistä työssä (9.8.2001)

1485/2001 Valtioneuvoston asetus terveystarkastuksista erityistä sairastumisen vaaraa aiheuttavissa töissä

716/2000 Valtioneuvoston asetus työhön liittyvästä syöpävaaran torjunnasta (3.8.2000)

nRo 187 Yleissopimus (26.6.2009)

Liite 2 Muistilista johtovastuussa olevalle öljyntorjuntaviranomaiselle

Tiedotusvastuu on aina toimintaa johtavalla viranomaisella (Valtionhallinnon viestintäsuositus 2002)

Valtionhallinnon viestintäsuosituksesta löytyy viestinnän laatuvaatimukset sekä tiedotusvastuun rajat eli tiedotusvastuu kansalaisille on toimintaa johtavalla yrityksellä, tässä tapauksessa pelastusjohtajalla tai pelastusjohtajalla ja SYKKEELLÄ yhteisesti. Käytännössä viestimisen voi hoitaa muukin taho (esim. kaupungin viestintäosasto), mutta sisällöstä vastaa toimintaa johtava taho. Erityishuomiota on kiinnitettävä kesämökkiläisiin, jotka eivät ole paikkakuntalaisia, jotta tieto alueella liikkumisesta ja rannikoiden torjuntatyön etenemisestä ja järjestämisestä tavoittaisi myös heidät (valtakunnallinen viestintä).

Liikennejärjestelyt ovat johtavan viranomaisen vastuulla (738/2002, 51. §)

Työturvallisuuslain velvoittamana toimintaa johtavan viranomaisen tulee huolehtia liikennejärjestelyistä eli suunnitella, missä onnettomuusalueen sisällä voi liikkua, mihin asti voi ajaa autoilla, missä lastataan, kävelyreitit ja myös alueen rajausta eli onnettomuusalueen eristäminen.

Työn teettäjällä velvollisuus selvittää, kuka voi tehdä rantojen puhdistustyötä (738/2002, 11. § ja 1383/2001, 10. §) **ja järjestää terveystarkastus tai altistuskokeet, joilla merkitystä työntekijän terveyden suojelemisen kannalta** (1484/2001, 10. §) **Tämä koskee myös vapaaehtoista henkilökuntaa** (HE 59/2002, 55. §).

Sekä työturvallisuuslaki että työterveyshuoltolaki velvoittaa työnantajan selvittämään, onko työstä terveystahetta työntekijälle ja kieltää käyttämästä työssä sellaista työntekijää, jonka terveydelliset ominaisuudet voivat aiheuttaa työntekijälle siinä työssä terveystahetta.

Valtioneuvoston asetus hyvän työterveyshuoltokäytännön periaatteista, työterveyshuollon sisällöstä sekä ammattihenkilöiden ja

asiantuntijoidenkoulutuksesta määrää, että terveystarkastus on toimitettava esim. sijoitettaessa työntekijä työtehtäviin, joista aiheutuu erityistä sairastumisen vaaraa. Öljyntorjuntatyössä erityisen sairastumisen vaaran aiheuttaa raakaöljy, joka sisältää bentseeniä ja polysyklisiä aromaattisia hiilivetyjä eli PAH-yhdisteitä. Nämä aineet ovat valtioneuvoston asetuksessa terveystarkastuksista erityistä sairastumisen vaaraa aiheuttavissa töissä (1485/2001) esimerkkiluettelossa kemiallisten aineiden kohdalla. Tämän ja työpaikkaselvityksen lisäksi on otettava huomioon aikaisempi lääketieteellinen kokemus tältä alalta, öljyn vaarallisuus, altistumisen kesto ja taso sekä aikaisempi altistuminen, työhygieenisten mittauksen tulokset ja se tosiseikka, onko olemassa yleisesti hyväksyttyä menetelmää altistumistason selvittämiseksi. Hallituksen esitys työturvallisuuslaiksi sisältää vapaaehtoistyöntekijöitä koskevan perustelun, joka määrittää, että vapaaehtoisia on suojeltava samoin perustein kuin muitakin työntekijöitä.

Työnantajalla on velvollisuus järjestää työterveyshuolto virka- ja työsuhhteessa olevalle henkilöstölle (1383/2001, 2. §).

Työterveyshuoltolaki velvoittaa järjestämään työterveyshuollon sille työntekijäjoukolle, jota työturvallisuuslaki koskettaa kokonaisuudessaan.

Työvoiman käyttäjällä on ilmoitusvelvollisuus vuokratyövoiman työnantajalle tarvittavista toimista työterveyshuollon osalta (738/2002, 3. §).

Työturvallisuuslaki määrää, että työn vastaanottajan on huolehdittava työntekijän perehdyttämisestä mm. työterveyshuoltoa koskeviin järjestelyihin sekä varmistettava, että työnantaja on tietoinen mm. työn erityispiirteistä. Työterveyshuollosta vastaa edelleen työnantaja eli työvoimaa vuokraava yritys.

Itsenäiset yrittäjät voivat järjestää itselleen työterveyshuollon (1383/2001, 2. § 2. mom.).

Itsenäisillä yrittäjillä on mahdollisuus järjestää itselleen työterveyshuolto ja saada siitä korvaus Kelalta, mutta sillä kenelle työ suoritetaan, ei ole velvollisuutta järjestää työterveyshuoltoa yrittäjille.

Työnantajalla ei ole velvollisuutta järjestää vapaaehtoisille työntekijöille työterveyshuoltoa (1383/2001, 2. §).

Sosiaali- ja terveysministeriön Opas työterveyslain soveltajille määrittelee, että työterveyshuolto tulee järjestää vain työ- ja virkasuhteessa oleville. Tämä opas sisältää saman listan sovellettavista ammattiryhmistä kuin työturvallisuuslaissa: mm. opiskelijat koulutuksessa, siviilipalvelusta suorittavat, kuntoutuksessa olevat ja sopimuspalokuntaan kuuluvan pelastustoimintaan vapaaehtoisesti osallistuvan ja heidän tulisi saada työterveyshuolto samoin perustein kuin työntekijöidenkin. Toisaalta vapaaehtoisia työntekijöitä tulee suojella samoin perustein kuin työntekijäkin. Työturvallisuuslakia noudatetaan soveltuvin osin vapaaehtoistyöntekijään.

Työnantajalla ei ole velvollisuutta maksaa tapaturmavakuutusta vapaaehtoisille työntekijöille (608/1948, 1. §).

Tapaturmavakuutus on otettava sopimuksesta ja vastikkeesta työskenteleville työntekijöille, joiden työsuhde kestää enemmän kuin 12 päivää. Työnantaja ei solmi vapaaehtoistyöntekijän kanssa työsopimusta. Vastike on oltava rahassa mitattava etuus. Henkilökuntaetu ei ole vastike. On epäselvää, onko vapaaehtoisille maksettu ruoka ja majoitus vastike vai henkilökuntaetu.

KELA ei korvaa vapaaehtoisesti vapaaehtoisille järjestettyä työterveyshuoltoa (1224/2004, 4. §).

Kela korvaa sellaisen työntekijän työterveyshuollon, jolla on työsuhde työnantajaan ja työnantaja on maksanut maksamastaan palkasta sairausvakuutusmaksun.

29.4.2009 jälkeen voimaan tulleiden lakien huomioiminen (uusi öljyvahinkojen torjuntalaki, pelastuslain ja meripelastuslain muuttaminen yhteneväisiksi).